

ÅRETS FOTOBÖCKER
+ BÄSTA FOTOBOK 2004

SAMLADE RECENSIONER FRÅN
FOTOGRAFISK TIDSKRIFT

ALBUM
ALLT KOMMER ATT FIXA SIG
ANDRUM
ANITA BJÖRK
ANNA, AMERIKAN MUMMU
ANNA RIWKIN
ARBETSLIVET
ARKAR
AXIS
BERGS KONDITORI PÅ MARSTRAND
BILDEN
BUTOH / KROPPEN OCH VÄRLDEN
CLAUDIO FRÅN SANTIAGO DE CHILE
DEN SISTA BILDEN
DUODJI - SLÖJDENS MÄSTARE
ELLIORDS HIMLAR
EMIL HEILBORN
EN DAG I SVERIGE
EN HUNDRADEL AV EVIGHETEN
EN SMAK AV SMÅLAND
ETT BARN BLIR TILL
EVENTUELLA ANHÖRIGA
EXISTENS 2003
FLANÖR MED KAMERA
FILMKONST
FOTBOLL - EN KÄRLEKSHISTORIA
FOTOGRAFISKA BILDER FRÅN
SLOTTSTRÄDGÅRDEN I MALMÖ
FÖLET FANTASTICO
GENOMRESA
HABANEROS
HAVETS SÅNG
HAVSBAD
HOS TANDLÄKAREN
HUSET SOM VILLE HA EN TRÄDGÅRD
HÄSTFOLK
I MIRAKLERS TID

SEDAN FJOLÅRETS Bok- och biblioteksmässa i Göteborg har det getts ut mer än 70 böcker där berättelsen helt eller delvis utgörs med fotografier som autentiskt, dokumentärt, förenklat, gåtfullt, högljutt, illustrativt, informativt, konstnärligt, poetiskt, rekonstruerat, sakligt, självutlämnande eller på andra sätt skildrar arbete, barndom, sport, vardag, mammor och pappor, utsatthet, hästar och katter, land, vatten, stad, teologi, mat, främlingskap, leenden, pionjärer. Med mera.

Och här är från *Fotografisk tidskrift* samlade recensioner av dessa böcker. Recensionerna är som tidigare skrivna med personlig utgångspunkt av initierade skribenter från fack- och dagspress. Recensionerna består inte bara av omdömen om de enskilda böckerna; de innehåller också dagens mest omfattande och intressanta åsikter om fotografisk bild och fotobokens status. Denna läsning finns ingen annanstans i svensk press.

Vi presenterar förstås också de nominerade böckerna till Bästa fotobok – en prestigefylld tävling med tuff konkurrens – och årets vinnare.

VARSÅGODA! Läs, håll med, protestera, bli förfärad, sentimental, upprörd, berörd, förbannad eller något annat. Och bli gärna inspirerad till vidare läsning av fotoböcker.

MARIE NILSSON

Redaktör

September 2004

Nya böcker recenserar kontinuerligt på www.sfoto.se/fotobocker

REGISTER ÖVER ALLA RECENSERADE FOTOBÖCKER

[RECENSIONSNUMMER INOM PARENTES]

ALBUM [1]
ALLT KOMMER ATT FIXA SIG [36]
ANDRUM [30]
ANITA BJÖRK - FOTOGRAFISKA MÖTEN [2]
ANNA, AMERIKAN MUMMU [3]
ANNA RIWKIN - PORTRÄTT AV EN FOTOGRAF [4]
ARBETSLIVET [56]
ARKAR [5]
AXIS [6]
BERGS KONDITORI PÅ MARSTRAND [10]
BILDEN [11]
BUTOH / KROPPEN OCH VÄRLDEN [12]
CLAUDIO FRÅN SANTIAGO DE CHILE [62]
DEN SISTA BILDEN [13]
DUODJI - SLÖJDENS MÄSTARE [72]
ELLIORDS HIMLAR [15]
EMIL HEILBORN [16]
EN DAG I SVERIGE [17]
EN HUNDRADEL AV EVIGHETEN [54]
EN SMAK AV SMÅLAND [18]
ETT BARN BLIR TILL [56]
EVENTUELLA ANHÖRIGA [14]
EXISTENS 2003 [19]
FLANÖR MED KAMERA [21]
FILMKONST NR 85 [57]
FOTBOLL - EN KÄRLEKSHISTORIA [58]
FOTOGRAFISKA BILDER FRÅN SLOTTSTRÄDGÅRDEN I MALMÖ [22]
FÖLET FANTASTICO [59]
GENOMRESA [23]
HABANEROS [24]
HAVETS SÅNG [25]
HAVSBAD - FEMTIOEN SVENSKA BADPÄRLOR [26]
HOS TANDLÄKAREN [67]
HUSET SOM VILLE HA EN TRÄDGÅRD [27]
HÄSTFOLK [28]
I MIRAKLERS TID [29]

INOMSKÄRS [31]
KONTAKTKARTA [33]
KRÅK ULOF I BÄCK Å ANA RIKTI FOK [34]
LINA JONN [37]
LJUSET OCH RUMMET [38]
LOOK AT US [39]
LOS PEPENADORES [40]
MAT FÖR GUDAR [41]
MED KROPPEN SOM SLAGFÄLT [42]
MINA KATTERS TJÄNARE [43]
NELLA CAMERA OSCURA [60]
NO, I'M FROM BORÅS [44]
NORRLJUS [35]
POOJA FRÅN NEW DELHI I INDIEN [63]
PUTTERSJAUS E DITORNI [46]
RED HEART SILVER STAR [7]
RÖDA LÖVET [61]
SJUTTIOAL [47]
SKÄRGÅRDSLIV [32]
SLAVES [8]
SMILE [64]
STOCKHOLM FRÅN TID TILL ANNAN [65]
STOCKHOLM UTANFÖR TULLARNA [48]
SUPERHJÄLTEN [66]
SVEMPAS ALLA FÄRGER [68]
TEMPLETS STEN FÖLL PÅ FÖRENINGSGATAN [49]
THE KILLER ANGELS [9]
TITTA! [69]
TRYING TO DANCE [50]
UTAN SLUT [51]
UTFLYKTER KRING ÖRESUND [70]
VÅR FÖRBANNADE RÄTT [45]
VÄRLDSARVET LAPONIA [71]
WALDEMARSUDDEN [52]
ÅRETS BILD 2004 [20]
ÖLANDS HÄSTAR [53]

[1]

[2]

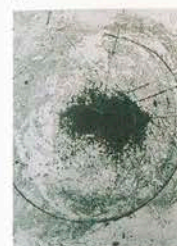
[3]

[4]

[5]

[6]

[7]

[8]

[9]

[10]

[11]

[12]

[13]

[14]

[15]

[16]

[17]

[18]

[19]

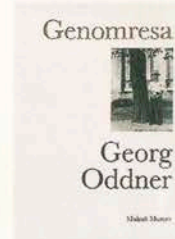
[20]

[21]

[22]

[23]

[24]

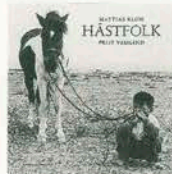
[25]

[26]

[27]

[28]

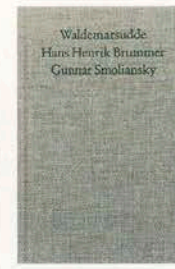
[29]

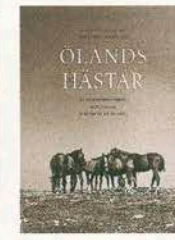
[30]

[51]

[52]

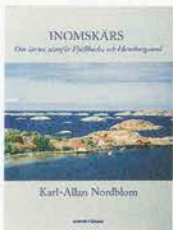
[53]

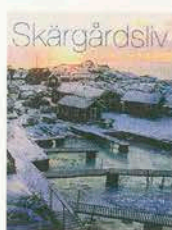
[54]

[55]

[31]

[32]

[33]

[34]

[35]

[56]

[57]

[58]

[59]

[60]

[36]

[37]

[38]

[39]

[40]

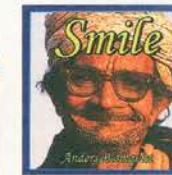
[61]

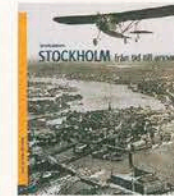
[62]

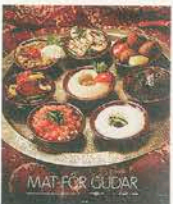
[63]

[64]

[65]

[41]

[42]

[43]

[44]

[45]

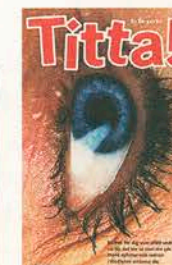
[66]

[67]

[68]

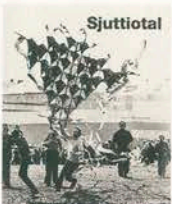
[69]

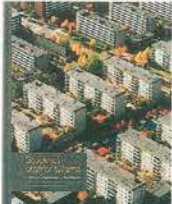
[70]

[46]

[47]

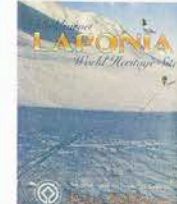
[48]

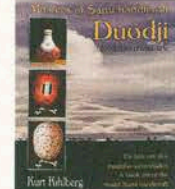
[49]

[50]

[71]

[72]

RECENSIONER

INGENTING HÄNDER MEN NÅGOT PÅGÅR

ALBUM [1]
Martin Palm
EGEN UTGIVNING

ALBUM – ORDET KOMMER av latinets a'lbus som betyder vit. Jag känner igen mig, precis som i mina egna fotoalbum. Hemkänslan och så det där vita, oskrivna som ackompanjerar den. Det är framförallt de bilderna som Martin Palms *Album* innehåller. Hans fotografier kränger sig hela tiden ur det välbekanta som de består av: gatlykorna, syrenbuskarna och de urdruckna kaffekopparna. Plötsligt öppnas en bakdörr till grillkiosken på torget och man bländas av det glödande ljus som strömmar ut från dess innandöme.

Utan att man vet om det kan en benådad metaforik uppstå i vardagen. Ett tält slås upp på gräsmattan mellan välordnade huskroppar. En nomadisk ficka mitt i normaliteten, en annan möjlighet. Man minns känslan av att få sova borta. Suget av hemlängtan som överväldigade en som en hungerinling i magen. All den där vanligheten som är så svår att sätta fingret på och som så lätt drunknar i tillskruvad karikatyr eller förenklande banalitet när den ska gestaltas. Martin Palm hittar ett intressant sätt att visualisera den. Det finns något oansenligt och slumpartat i hans formspråk, som gör att man inte riktigt lägger märke till det. Ändå kan starka färgacenter plötsligt träda fram ur det skenbart bleka och strama upp bilden.

»Allt finns kvar, just som man minns det: avättna fikabord, nymanglade dukar, vattentornets UFO-liknande silhuett.«

Jag kastas tillbaka till de där åren mellan tjuugo och trettio. Man är upptagen med att forma sitt eget liv, men då och då retirerar man till den plats där man växte upp. Allt finns kvar, just som man minns det: avättna fikabord, nymanglade dukar, vattentornets UFO-liknande silhuett. Ett slags tröstlöshet råder, ett undantagstillstånd. Man är i mellanrummen, rör sig mellan släktingar, kompisar,

övernattar bland barndomens blommiga påslakan. Samtidigt finns sandskogen vid havet, den där ödsligheten mitt i det trygga. En alltför tidig morgon tar man bussen tillbaka till vuxenlivet och barndomssmället framstår för ett kort ögonblick som surrealistiskt i morgonljuset.

Det finns en saknad, en vakuumkänsla i Martin Palms albumbilder. Ingenting händer. Ändå är det något som pågår. Ett sökande, inte andtrutet och målmedvetet, snarare utspritt och vagt. Fjärrkontrollen ligger kvar på bordet, sökaren riktas mot något utanför, något oåtkomligt som man blivit lovad. Samma stämning finns i Stefan Lindbergs korta, lite hackigt maskinskrivna förord: »jag minns radialdäcken, och deras källare när det var sommar, hans mammas Volvo och nätterna vid köksbordet.«

Formgivningingen med den torra textilväven på pärmen förstärker känslan av autentiskt fotoalbum. Möjligen skulle man önskat boken ett mindre och anspråkslösare format, mera i linje med det lite mållösa hopplockande som man får känsla av när man betraktar bilderna. Det är inte enskildheterna som är bärande utan den berättelse som skapas utifrån helheten. Övergivenheten behöver inte förstärkas med tomma, vita sidor, den finns redan i varje bild.

MARIE LUNDQUIST

FINT FÅNGAD MEN ALLTFÖR POLERAD

ANITA BJÖRK – FOTOGRAFISKA MÖTEN [2]
Bernt-Ola Falck (foto och text)
Erland Josephson och Rune Jonsson (text)
FALCKS FÖRLAG

OM JAG VARIT redaktör på saligen avsmnade Månadsjournalen och skådespelerskan Anita Björk skulle porträtteras inför nypremieren på pjäsen *Bildmakarna* på Dramaten i regi av Ingmar Bergman (givetvis!), då skulle jag kunnat kalla in fotograf Bernt-Ola Falck för att ta bilderna. Han skulle diskret hålla sig i bakgrunden men ändå fixa så han fick Anita Björk och de andra att stanna upp inför hans kamera både på scenen och i några pauser under repetitionerna och komma tillbaka med välgjorda bilder i svartvitt

Inga avslöjande bilder, inget som visade nya eller oväntade sidor av huvudpersonen Anita

Björk. Men gediget hantverk. Jag tror Anita Björk skulle tycka att hon blivit fint fångad av kameran, kanske rent av fråga om hon kunde få några kopior till familjealbumet.

Sånt är trevligt för trötta redaktörer. Men förhoppningsvis skulle jag inse att dessa bilder måste matchas av en text med mer substans och sälta, så jag skulle be tidningens bästa skribent Ulrika Knutson att vässa sin penna. Rejält.

Bernt-Ola Falck har gett sig själv i uppdrag att göra 12 sådana olika bildreportage, det kring pjäsen *Bildmakarna* är ett av dem. *Anita Björk – Fotografiska möten* kallar han sin bok. Det är besök i London där hon träffar en av sina döttrar, gästspel med Dramaten i New York, med nuvarande livskamraten på Dalarö, med barnbarn och annan dotter i Nacka, hemma i bostaden i Gamla Stan osv.

Visst – utmärka bilder. Några riktigt bra. Någon enstaka nästan lite oväntad. Anita Björk i solglasögon framför Brooklyn Bridge i New York – tuff som en åldrande rocksångerska.

Men dessa olika bildreportage samlade som bok är en problematisk produkt. Redan Bernt-Ola Falcks inledningstext andas en sirlig underdånighet inför att han fått denna möjlighet att porträttera sin idol. Hans dagboksartade anteckningar inför varje kapitel tillför inte mycket. Skådespelaren Erland Josephson har skrivit en välformulerad text på slutet som på en gång är en kommentar till några av bilderna och funderingar över skådespelaryrket (som Josephson skrivit om flera gånger tidigare). Rune Jonsson skriver några vänliga ord om den unge entusiastiske Bernt-Ola Falck han för länge sedan träffade på en fotoklubbkurs och berättar kort om hans karriär.

Jag ser på fotografierna igen. Boken är konventionell men snyggt formgiven, trycket är alldeles utmärkt. Bilderna är tagna mellan 1998–2003. Anita Björk, född 1923, räknas som en av våra stora skådespelerskor. Hon åldras både som yrkesperson och privat med ett slags välbalanserad grace att döma av dessa bilder.

Hon har gjort massor av roller under en mer än femtio år lång karriär på Dramaten. Hon har medverkat i ett femtontal filmer, oräkneliga radiopjäser, varit med i tevetatern osv. Hon har barn med tre olika män, mest känt är kanske förhållandet med författaren Stig Dagerman. »Nu gläds hon över rollen som farmor och mormor till nio barnbarn«, antecknar Falck. Under den polerade ytan hos denna vackra, djupt erfarna yrkeskvinna kan man ana konturerna av en annan berättelse, med drama-

tik och yrkesmässiga och privata konflikter.

I planet på väg till London berättar Anita Björk att hon tackat nej till ett bokförlag som vill göra en bok om hennes liv. »Det får mig att fundera på mitt eget projekt«, skriver Falck.

Det gör man som läsare av hans bok också. Falck skulle behövt en turboladdad Knutsonska vid sin sida. Då hade detta kanske kunnat bli något mer än vackra fotografier, en smakfullt tillrättatlagd bild, lämplig att sortera in i ett familjealbum man vill hålla fritt från konflikter.

DICK SCHYBERG

ÖMSINT OM MORMOR SOM SÖKTE ANNAT LIV

ANNA, AMERIKAN MUMMU [3]
Nina Korhonen
JOURNAL

VÅREN 1959 tog Anna flyget till New York med några hundra dollar på fickan och påbörjade sin dröm. Att hon kom till Amerika var en gåva från maken Kalle.

Nina Korhonen berättar i sin senaste bok om sin mormor Anna, utvandrad från finska Tammerfors, som tog sig möjligheten att resa till det stora landet i väst. *Anna, Amerikan mummu* är berättelsen om drömmen om Amerika för en finländsk arbetarkvinna på 1950-talet som så småningom hamnar i Finntown, en liten del av Brooklyn.

»...när mormor i sitt vardagliga liv höjer sin morgonkopp med kaffe så är den givetvis av finsk härkomst som hon själv: en blåvit kopp av märket Arabia.«

Fyrtio år gammal får Korhonen mormor beskedet att hon är för gammal för att fortsätta sitt arbete vid textilfabriken i Finland. Maken Kalle blir kvar i Finland men besöker Anna varje vinter och Anna kommer till honom om sommaren. Tillsammans i USA förevigar Kalle deras liv med sin kamera. När Kalle dör 1985 ärver Nina hans kamera. Några år senare beslutar hon sig för att fortsätta att porträttera sin mormor.

Det är lika bra att säga det med en gång – jag har svårt för bilder på äldre människor som ikläder

[1]

[2]

[3]

[4]

[5]

[10]

[6]

sig roller och poser som man vanligtvis finner hos barn. Men Nina Korhonen lyckas på något sätt att gestalta det lekfullt och framför allt ömsint. Hon balanserar finstämt och kärleksfullt och hon lyckas återkalla känslan och fånga minnet av sin barndoms förhållande till sin mormor i bilderna. Man kan spåra influenser av den amerikanska fotografen Diane Arbus i Korhönens arbete. Det är inte något manér men det finns en air av Arbus runt bilderna, som en igenkänning snarare än som belastning.

I bilderna möter vi en äldrad mormor men som ändå med en flickas iver och nyfikenhet tar för sig av livet. Hon utstrålar – ge mig extra allt och lite till. Aktiv och livshungrig upplever hon världen på sitt sätt. En mormor som sökte ett annat liv och fann det.

Trots att hon tillbringade halva sitt liv i ett annat land bevarade hon delar av sitt finska ursprung närmast sitt hjärta. Detta visar Korhonen med små medel som när mormor i sitt vardagliga liv höjer sin morgonkopp med kaffe så är den givetvis av finsk härkomst som hon själv: en blåvit kopp av märket Arabia.

Korhönens bok om sin mormor är en hyllning till en kvinna som fick chansen att uppleva en dröm, en dröm som varade i fyrtio år. Anna dog i cancer 83 år gammal men minnet av henne lever kvar i Korhönens bilder.

EVA BRANDT

OLIKA INFALLSVINKLAR GER MÅNGSIDIG BILD

ANNA RIWKIN - PORTRÄTT AV EN FOTOGRAF [4]

Leif Wigh (red)

MODERNA MUSEET

HAR MAN SOM Anna Riwkin gjort nitton fotobildböcker för och om barn och fått dem spridda i cirka 300 000 ex. världen över på en mängd språk, blir man i många läger lätt stämplad som enbart kommersiellt framgångsrik. Därför är det bra att Moderna museet gjort en utställning med en vidhängande katalog/bok som ger en mångsidigare bild av Riwkin. Boken är på 272 sidor med bl. a. en utförlig biografi och bibliografi samt ett klart godkänt tryck.

Leif Wigh gör en genomgång av hela hennes livsgärning och inleder med en släktrönika. Den rysk-judiska familjen Riwkin kom till Sverige 1915 från Vitryssland via Tyskland. Två vuxna med fem

barn varav Anna (Channo, Anusjka) var nummer tre i barnaskaran. Under tre år studerade hon dans, men ansågs för kortväxt för denna konstform. 1926 började hon som elev hos fotograf Benkow och 1929 öppnade hon egen ateljé. Hon blev ofta anlitad som dansfotograf och i boken finns en imponerande svit dansbilder. Man bör betänka att elektronblixten med dess förmåga att »frysa» rörelser inte var uppfunnen på 30-talet.

Som porträttfotograf höll hon god genomsnittsstandard och bilderna väckte extra uppmärksamhet genom sitt innehåll. Hennes bror Josef var knuten till kulturtidskriften Spektrum, en tummelplats för det litterära avantgardet. Riwkin fotograferade dem alla – bl. a. Karin Boye, Gunnar Ekelöf, Harry Martinson, Josef Kjellgren och Erik Asklund. Därtill kom en del teater- och filmfolk samt ledande Pariskonstnärer som hon fick kontakt med via brodern. Sådana anleten väcker större uppmärksamhet än grosshandlare Petterson förevigad inför sin 50-årsdag.

»Riwkins samarbete med Ivar Lo-Johansson med boken *Zigenarliv* blev konfliktfylld. Han ville själv styra och ställa och ansåg att konstnärlighet var ett hinder för det dokumentära.«

Med tiden tröttnade Anna Riwkin på ateljéarbetet och började med reportagefotografering för bl. a. tidningarna Se och Vi. Detta ledde sedan över till de populära barnböckerna från olika länder, där sameffickan Elle-Kari blivit en klassiker. Riwkins samarbete med Ivar Lo-Johansson med boken *Zigenarliv* blev konfliktfylld. Han ville själv styra och ställa och ansåg att konstnärlighet var ett hinder för det dokumentära. En strukturerad saklighet med skärpa och kontroll skulle utmärka det sanna dokumentärfotot med liten plats för improvisationer. Han sade vid ett tillfälle till Riwkin att »du springer kring och snappar bilder som en höna«. Hennes spontana sätt att nalkas motiven resulterade kanske i en »osvensk« estetik men gav ofta bilderna både närhet och värme.

Wighs långa text kompletteras med specialinriktade uppsatser av Ulrika Melin-Fredholm (dansbilder), Annika Gunnarsson (porträtt), Sophie Winqvist (zigenarsviten) och Anna Tellgren (fotoböckerna). Detta gör att många uppgifter lappar

över varandra och kan upplevas som upprepningar, men med olika infallsvinklar får man också en mångfasetterad bild av Riwkins rika produktion.

Anna Lindsten har gjort en läsvärd intervju med Erik Brandius som var Riwkins assistent från 1948 till hennes död 1970. Det blir en välkommen rapport från »verkstadsgolvet« där han skildrar henne som en glad och vänfast person men med vissa tekniska brister. Han fick t. ex. en gång från sin sjukhus-säng på S:t Görans per telefon instruera henne hur hon skulle ladda Hasselbladskameran och framkalla filmrullen. Men när allt var på plats – både filmrullen och framkallaren – blev det ibland bilder som gått till eftervärlden och försvarar sin plats i den svenska fotohistorien.

RUNE JONSSON

ARK I PLÅT OCH MASONIT VÄRMER PIMPELFISKARE

ARKAR [5]

Dan Jáma (foto)
Karin Karlsson (text)

BYGGFÖRLAGET

MOBILE HOMES är småhus konstruerade för att ta med sig vid flytt till nästa ort för uppsättning i mobile home-kvarter; ett fenomen som finns bl. a. i USA. Här lämnar vi bostaden kvar vid flytt, men på fritiden åker vi omkring i olika mobila boendealternativ. Husvagn för vägar, båt för vattenresa. Ett mellanting är arken, ett litet hus på medar för skyddat pimpelfiske.

I *Arkar* från Byggförlaget skriver Karin Karlsson om arkens tillkomst och utveckling. Via tåg och skidor drogs av hängivna fritidsfiskare första arken ut på Torneträsk på 1930-talet. På isen får arkar placeras varsomhelst och man sitter i uppvärmt hus och idkar pimpelfiske genom hål i golvet. På land däremot står de på särskilda uppställningsplatser i små kåkstäder – från enkla masonitstugor till väl isolerade och utrustade hus i trä, plåt eller glasfiber. Det finns cirka 1 200 arkar vid Torneträsk; vanligast är 4 kvm stora hus men tältarken, som ger större rörlighet i fjällvärlden, vinner terräng.

Dan Jáma har fotograferat de flesta arkarna och väl påklädda arkägare som poserar i och vid sina skapelser; finurliga folkbyggen ofta tillkomna av överblivet material. Det är arkitekturfotografi med annorlunda motiv i ståtlig fjällvärld.

MARIE NILSSON

VARDAGENS DETALJER VÄCKER INTRESSE

AXIS [6]

RED HEART SILVER STAR [7]

SLAVES [8]

THE KILLER ANGELS [9]

Douglass Kneedler

AARDVARK

I *MIN HAND* får jag fyra mindre volymer med fotografier. Jag närmar mig dem i kringgående rörelser. Blåddrar långsamt, stannar upp inför enstaka bilder, funderar.

Böckerna är gjorda av Douglass Kneedler. De är utgivna av Aardvark, Saltmatargatan 14, III, 113 59 Stockholm, Sweden.

Men här finns inga baksidestexter eller förord som berättar vad detta är för böcker. I den som heter *Axis* finns dock en liten ingång. Där står (i min fria översättning från engelskan):

»Denna bok representerar min brytning med Fotografskolan för att forma min egen vision om en skola bortom brutalitet och våld och negativ energi.

Förföljelsen som började där har följt mig under hela mitt liv i Stockholm och fortsätter till denna dag.

Jag vill föreslå att staten finansierar mig för att samordna bra fotografi, något som verkligen behövs och saknas.

Sedan 1965 har jag arbetat för att skapa Fotografi-centrum lyckades 1974...

Också deras tidskrift och bokförlag. Dessutom, jag arbetade sedan 1966 för att etablera en fotografisk avdelning vid Moderna museet.

Jag var medarbetare i *Foto och Aktuell fotografi*.«

Gemensamt för dessa fyra volymer är att de helt litar till fotografiets förmåga att kommunicera utan några förmedlande ord eller försök att placera bilderna i ett sammanhang för betraktaren.

Undantaget är *The Killer Angels* där det finns en handskriven text som vid första anblicken ser ut som en gammal skoluppsats, jag ska återkomma till den. Flera av bilderna verkar ha åtskilliga år på nacken, sent 60-tal och början av 70-talet av kläder, frisyrier och annat att döma. Andra är mer tidlösa – en askkopp, nycklar på ett bord, ett gångjärn till en lada, en trädstam.

I volymen som heter *Slaves* finns en bild med skylten »Norrtulls sjukhus« och bilderna i den boken består av porträtt, gissningsvis av personal och intagna på sjukhuset. Jag skriver med stigande

irritation »gissningsvis«, för ju mer jag försöker ta till mig dessa böcker, desto mer förargas jag av Kneedlers övertro på sina bilder.

Varför heter boken *Slaves*? Som »förord« har han låtit trycka av baksidestexten till en bok som handlar om slaveriets avskaffande i USA. Är människorna i denna bok fångna likt slavarna, är det så vi ska tolka det? Kanske.

Jag skulle önskat några fler ledtrådar.

Och så där kan man hålla på och fortsätta att ställa frågor till dessa böcker. Men istället för att sätta fart på min fantasi och lust att uppleva och tolka, så gör hans envisa vägran att introducera sina fotografier mig inte bara irriterad utan dessvärre också mer ointresserad. Han stänger mig ute, istället för att bjuda in.

Denna övertro på att *alla* bilder i *alla* lägen besitter sådan uttrycks kraft att de klarar sig helt ensamma är inte unik för Kneedler, den delar han med flera andra fotografer.

»...medan Strömholm ibland enbart blir en kylig iakttagare, så finns hos Kneedler en passionerad ömhet inför medmänniskorna...«

Kneedler arbetar med ett slags ruff estetik – bilderna kan se ut lite hur som helst både vad gäller komposition och kopiering. Det är säkert ett mycket medvetet val. Han arbetar genomgående i svartvitt.

Särskilt när det gäller porträtt av människor – sådana finns det många – så får jag en känsla av att detta är personer som Kneedler själv har ett aktivt förhållande till. Bilderna utstrålar en överenskommen mellan fotografen och den som blir fotograferad. Det ger dem en humanistisk grundton som jag tycker är djupt sympatisk.

Problemet är bara att denna kontakt, och i vissa fall säkert djupt personliga relationer, ibland lockar Kneedler till att tro att bilderna uttrycker mer än vad de faktiskt gör.

Förlåt att jag upprepar mig. Och nu ska jag sluta klaga. För dessa böcker eller rättare sagt flera av bilderna i dem, är alls inte dåliga. Tvärtom. Här finns åtskilliga bilder som är starka. Till min egen förvåning blir jag mest intresserad när Kneedler är på spaning efter detaljer i vardagen – en sprucken fönsterruta, ett nyckelhål, en sönderriven affisch på en vägg.

Flera bilder får mig direkt att associera till Christer Strömholms klassiska bok *Poste Restante* både vad gäller stämning och motiv. Men medan Strömholm ibland enbart blir en kylig iakttagare, så finns hos Kneedler en passionerad ömhet inför medmänniskorna. Här finns flera porträtt jag uppskattar.

Men hur var det då med det där som såg ut att vara en skoluppsats. Ja, så vitt jag förstår är det precis vad det är. Den handlar om en vandring med övernattnings i tält, kängorna blir våta, nattfrostn biter, men de får också en öl på en pub och några cigaretter blir rökta. Ganska okej som skoluppsats, men på vad sätt den berättelsen är kopplad till resten av bilderna i boken undandrar sig min bedömning.

I boken *Axis*, som är den bästa, heter han enbart Douglass Kneedler. I de övriga har han stoppat in ett mellannamn »Stueuart«. Är det ett verkligt namn eller en språkvits?

Kneedler kallar sitt förlag för Aardvark, vilket är ett sydafrikanskt namn för jordsvin. På nätet, som reklam för en afrikansk sökmotor med samma namn, hittar jag en rolig definition: kontroversiellt djur med en lång, snokande nos som används för att sniffa fram fakta och stimulera till eftertanke och diskussion.

Jag kan tänka mig att det är lite så Kneedler vill se sig själv (känner honom inte, vet ingenting om hans person). Men som redan framgått av denna text så måste han då hjälpa betraktaren lite mer på traven. Eller själv få lite »hjälp« – behovet av en redaktör som med fast hand sorterat och presenterat är i detta fall akut.

DICK SCHYBERG

BAKAT OCH SOLBRÄNT I OHELIG ALLIANS

BERGS KONDITORI PÅ MARSTRAND [10]

Lena Granefelt (foto)
Monika Ahlberg (text)

PRISMA

SORTIMENTET AV KAKOR och bröd på Bergs är rikt och varierat liksom människorna och historien, skriver Monika Ahlberg i förordet till *Bergs konditori på Marstrand*. Hon citerar ur en lokal sommartidning: »Hela världen befinner sig på Marstrand. Samlade äro ministrar och envoyéer, grevar och excellenser, grevinnor och hovmän, vackra flickor och konstnärer, krigsmakt till lands och vatten,

presidenter och brukspatroner...« med kommentar att »För mig är Marstrand fortfarande en sådan levande plats.«

I boken finns också tydliga vingslag efter arisokratiens och överklassens närvaro trots att de är uppblandade med klassiska småbrödsrecept, göteborgsvitsar och interiörer från bagerier med arbetande servitriser och bagare. Ja, på Marstrand är det sommar och vattenliv och på fotografierna finns förstas gemytliga badrockar och solbrända seglare; ibland med en kaka eller bulle i handen. Övermängden av lyckliga och friska människor tenderar att dra iväg den tårtpappersdekorerade boken till ointressant reklamprodukt för fondsparande eller semesterboende, men som tur är drar Lena Grancefels brödbilder i naturen åt ett annat håll. När hon börjar leka med maten blir bilderna både underfundiga och närgångna; de vanvördiga är bäst. Det blir helt enkelt mycket roligare.

Recepten då? Konditor Michael Stensjö delar frikostigt med sig av Bergs rika brödsortiment. Vid en snabbjämförelse med min gamla stöttepelare från 1960-talet, *Nya stora kokboken*, är klassikerna fortfarande ganska lika fast det var mera socker och grädder.

Trots detta känns boken som helhet ändå som en tillrättalagd och lite devot pr-skildring av en lokal företeelse. Varför ger Prisma ut en sådan?

MARIE NILSSON

JÄMSIDES BLICKAR I LOKALA NYHETER

BILDEN [11]

Anställda fotografer

LOKALTIDNINGEN MITT I STOCKHOLM AB

TILL SKILLNAD FRÅN pressvärldens nedskärningar av fotografer och fotografisk bildkvalitet, ja där även stora dagstidningar »sparar« genom att uppmåna skribenter att själva fotografera, till och med filma snuttar till tidningarnas nätversioner, och parallellt köper in lågarvoderade frilansmaterial från garvade fotografer med garderingar som »om det håller«, så går Mitt-i-tidningarna mot strömmen och utökar antalet anställda fotografer. Mitt-i-tidningarna lever på annonsintäkter och distribueras i Storstockholm. Med volymen *Bilden* vill de visa upp sin ambitiösa fotojournalistik.

Bilden innehåller reportagefoton från nyheter kring vardagens politiska beslut, glädjeämnen och

förtretligheter för olika kommuninnevärdare i Storstockholm. Det är många bilder där fotografierna kommer nära sina motiv och dessutom varierar ofta återkommande rutinuppdrag med ibland oväntade bildlösningar. Fotografierna i *Bilden* kommunicerar på egen hand; kanske beror det på att de slipper vara instrumentellt övertygande utan tillåts utgöra en självständig del i journalistiken – så läser jag det i alla fall utifrån de korta informativa bildtexterna som aldrig tolkar fotografierna (och utan att ha sett originalpubliceringarna).

I dessa lokala vardagsmiljöer blickar fotografierna jämsides på den »lilla« människan i centrum. Intressant är faktiskt att de håller detta horisontalseende och undviker de maktperspektiv som annars ofta återfinns i media. Nyheter – åtminstone i urvalet i *Bilden* – är möjliga att skildra med värme och lägre anspråk och upprördhet i tonfallet än vad annars riks- och världsnyheter brukar behöva.

Nu bidrar kanske motiven till denna tolkning eftersom *Bilden* innehåller fotografier från ett snällt, skandal- och våldsfritt Stockholm: inte ett rån, bara två hemlösa. Resten är bilder kring barn, fritid, jubilarer, invigningar, porträtt. Alltså en lite ovanlig solskensbild av Stockholm. Men den sidan av huvudstaden finns ju också.

MARIE NILSSON

KROPPAR I LANDSKAP GESTALTAR DANSENS VÄSEN

BUTOH/KROPPEN OCH VÄRLDEN [12]

Maja Sandberg (foto)

SU-EN, Gilles Kennedy (text)

RYE FÖRLAG

KAN EN MÄNNISKA bli mer sten än stenen? Mer fågel än fågeln?

Skrevan i berget är kropp och kroppen tung svart klipphäll. Sedan förvandlas det järnröda vattnet till skrot och skrotet till oxiderade armar och ben. Ett fågelägg är en tå, en tå ett fågelägg. Det är förvirrande, lite skrämmande, ibland humoristiskt.

I butohdansen är allt av lika värde: dammkornet och skelettet, insekten och människans medvetande, tyngdkraften och förtvinnelsen. Butohdansens utforskar gränserna. Mellan det yttre och det inre, mellan kroppen och det omgivande. Omvandling, förändring, rörelse. Det är en sträng träning, man bryter ned för att bygga upp. Dansaren är anonymt vitmålad, liksom utplånad, ändå intensivt närvar-

ande. Inte vackert, utan provocerande. Jag stärks i en misstanke jag länge burit: vår västerländska självbild är kanske inte sann. Jaget är överskattat. Det är inte vi som innehar huvudrollen. En sådan insikt kan vara förkrossande – kanske befriande – för ett alldeles vanligt ego i en kaotisk tid.

Butoh/Kroppen och världen är en första presentation på svenska av butohdansen, som uppstod i Japan i slutet av 50-talet och numera är spridd över hela världen. Bakom denna fascinerande och radikala dansform ligger en komplex filosofi och ett konstnärligt djup som nog kan kännas främmande för många av oss. Koreografen och dansaren SU-EN förde in butoh till Skandinavien på 90-talet och har i sin dansgrupp SU-EN Butoh Company utvecklat konstformen på sitt eget sätt. Föreställningarna förbereds med djupgående studier och dansarna arbetar med gränsöverskridande ljud, ljus och bild. Jag tror att resultatet kan bli en nästan rituellt upplevelse för publiken. I boken beskriver SU-EN sin metod och det finns också en bakgrund av den brittiske skribenten Gilles Kennedy. Texten är parallellt engelsk och svensk.

»En värld där kroppen är konstverket. Där människan är mer sten än stenen och mer fågel än fågeln.«

Fotografen Maja Sandberg har arbetat med gruppens dansare för att skapa sina bilder, frammana butohvärlden och hitta tolkningar som kan sammanfatta dansens väsen. Fotograferandet som del av en mycket fysisk konstnärlig process. Ett trettioårigt fotografier i färg och svartvitt iscensätter butohkroppen i landskapet: de vitmålad dansarna bland skärgårdens klippor, i en fågelfarm, i ett skrotupplag. Miljöerna verkar i sin ogästvänlighet oförenliga med kropparna. I bilderna tycks ändå butohdansarnas rörelser flyta samman med omgivningen. Gätfullt och förbryllande. Det är inga stillleben, inga föreställningsbilder, utan en gestaltning av dansen som den upplevs inifrån.

Boken väcker min nyfikenhet. Jag vill se dansen dansas. Höra ljudet, se ljuset, höra tystnaden och andetag. Jag vill uppleva mer, förstå mer. Men tyvärr motarbetar bokens form – papper, format, typografi – den känslan. Sammantaget liknar den alltför mycket ett studiehäfte. Synd på ett spännande ämne med en stark visuell potential. Jag antar

att ekonomien delvis fått sätta begränsningarna. Det är inte lätt att göra en fotobok som håller måttet på alla plan.

Trots detta är *Butoh/Kroppen och världen* en bok som förundrar och berör. Den visar fram en fascinerande och nyskapande värld av upplösning, återfödelse och kraft. En värld där kroppen är konstverket. Där människan är mer sten än stenen och mer fågel än fågeln. Och nog tror jag att bilderna redan införlivats i mina drömmar: det surrealistiska ansiktet hänfullt och gäckande, marmorkroppen med svart blod rinnande som i en tuschteckning, fågel-människan absurt utsträckt och svept som en död.

EWA STACKELBERG

DEN DÖDE SYNS GENOM SIN FRÅNVARO

DEN SISTA BILDEN [13]

Miriam Bäckström, Carsten Höller (red)

MODERNA MUSEET

EVENTUELLA ANHÖRIGA [14]

Tina Enghoff (foto)

Georg Klein (text)

JOURNAL

VARJE EXPONERAT FOTOGRAFI skulle kunna kallas det sista, taget som det är på försvinnandets yttersta kant. I samma ögonblick som bilden är gjord och fotografen höjer blicken från sökaren är allt annorlunda. Kanske är det detta som gör den fotografiska bilden både minnesskapande och vänd mot en okänd framtid på en och samma gång.

Konstnärerna Miriam Bäckström och Carsten Höller lät i ett konstprojekt människor göra sin egen tolkning av vilken bild som är den sista. Via en annons i dagspressen ombads allmänheten skicka in sina egna sista bilder. Resultatet har tidigare visats om en utställning på Moderna museet och nu redigerats till en bok med titeln *Den sista bilden*.

I boken är bilderna tryckta utan några vidhängande förklaringar. Ju mindre man vet desto mer tenderar man att dramatisera, eller också är det sluttighet i ordet »sista« som förhöjer dramaturgin. Hur som helst sätter betraktarens hjärna genast igång med att fylla i berättelsen. Laddningen ligger egentligen inte i bilderna utan i det faktum att någon valt att inlemma dem under rubriken »Den sista bilden«. Personerna som avbildas på fotografierna avläses som några som inom kort kommer att gå döden till mötes, oavsett om så verkligen är fallet.

Man spårar förhållanden som står på tröskeln att upphävas, åldrade människor som för sista gången vänder sina trötta ögon mot fotografen, hus som ska säljas, platser som kommer att överges. Ibland finns själva förgängelseprocessen med i bilden; lågorna slickar de möbler som inom några minuter ska förvandlas till aska. Ibland handlar det om övergångsriter; en brud tar farväl av sin mor och träder in i rollen som vuxen kvinna, en graviditet står inför sin fullbordan. Den bild som kallas den sista tycks också inrymma embryot till en annan, första bild.

Bokens formgivning underordnar sig materialet genom att de insända fotografierna är reproducerade i samma storlek som de mottagits. Samtliga fotografier, oavsett storlek, är placerade i högersidans övre högra hörn. I början av boken syns små svartvita passfoton uppträngda i hörnet på en för övrigt helt vit yta. När man bläddrar vidare minskar den vita ytan och fylls alltmer ut av bilden. Formatet är inte oväsentligt för hur man uppfattar den bild som kallas den sista. En stor, utfallande bild skapar inte samma tomrum kring minnet som en liten, ensam på en öde vit sida. Denna konsekvens i formspråket andas respekt för de insamlade bilderna.

Bäckström och Höller nöjer sig inte med allmänhetens inskickade bilder utan har också själva valt bilder via bildbyråer och andra kanaler: Kennedy minuterna innan han blev skjuten, Anna Lindh utburen på bår... Här kompliceras tolkningen av materialet. Har bilden av den offentliga döden trängt så långt in i våra privata jag att vi tar dem för våra egna sista bilder, tänker jag först innan jag inser att dessa bilder troligen är upphovsmännens egna val... En serie reportagebilder från Afrika har jag också problem med att placera i sammanhanget. Jag har svårt att se vad denna utvidgning av insamlandet egentligen tillför. Kanske riskerar den snarare att något ta udden av själva idén.

DÖDSBO hette Miriam Bäckströms första separatutställning, 1996. Tina Enghoffs viktiga och intressanta projekt *Eventuella anhöriga* skulle också kunna inrymmas under samma titel. I boken med samma namn har hon fotograferat 33 övergivna rum i Köpenhamn, tillhöriga människor som avlidit i ensamhet och utan att några anhöriga gett sig till känna.

»Den sista bilden« visar sig vara en rubrik som kan inrymma helt olika förutsättningar. Hos Bäckström och Höller är bilden kopplad till en annan människa, en efterlevande som upprätthåller minnet av den avlidne. I Enghoffs bilder finns ingen närstå-

ende att förvalta minnet. Den döde syns bara genom sin frånvaro och det åligger fotografen att ta på sig rollen som ställföreträdande eventuell anhörig. Hon är den som kommer till den övergivna platsen för att tillvarata den dödes minne. En sista registrering görs, inte utifrån en minnesbild av den döde som levande, utan utifrån ett sakligt nu som inte utesluter medkänsla, snarare tvärtom. Steget görs kortare mellan betraktaren och den andre. Hade förutsättningarna bara varit en smula annorlunda kunde dessa rum som snart är bortopade av renhållningen ha varit dina, mina...

»Ensamheten visar sig ha många olika ansikten.«

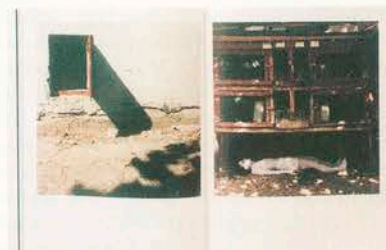
Människan har en märklig förmåga att vara närvarande utan att synas, att berätta om sig själv utan att vara där. Jag påminns om den spöklika känslan att gå på en lägenhetsvisning där allt det personliga är bortplockat. Man grips av en slags ödslighet och har svårt att föreställa sig att människor av kött och blod bebott de renrakade rummen. I Enghoffs bilder är istället de liv som framlevts i de kvarlämnade rummen plågsamt närvarande. Ensamheten visar sig ha många olika ansikten. Våldsam, utagerande, blodig och brutal likaväl som prydligt undangömd, pedantiskt städad och sval. Några dödsannonser eller nekrologer i vanlig mening har inte vederfarits de avlidna som bebott de avfotograferade rummen. Deras enda eftermäle har istället varit en kungörelse från myndigheterna där dödsfallet meddelats och eventuella anhöriga ombetts att snarast höra av sig. En anonym död, avskalad all personlig omsorg.

Vissa rum tycks bekräfta ens fördomar om ensamheten, de torftiga och nerslitna miljöerna, misären, den smutsiga röran av matrester, uppgivandet av allt vad ett värdigt liv innefattar. Andra, och de är kanske mer skrämmande, är förbluffande vanliga, en sval känsla, turkosa väggar, vita lakan, blommigt täcke, åtföljt endast av den korta bildtexten »Kvinna född 1943, avliden på Bispebjergs Sjukhus 1 augusti 2002«.

DEN SOM TAPPAR sig själv, överges av alla«, skriver Georg Klein i ett uppfordrande efterord som förstärker den inbjudan till solidaritet och medkännande som finns i bilderna. Bilderna är gjorda i ett tydligt efteråt men boken som helhet och Kleins ord pekar mot ett före. Vad kunde gjorts innan för

[11]

[12]

[13]

[14]

[15]

[16]

[17]

[18]

att undvika att slutet skulle se ut så här? Vad kan jag själv göra? »Underskatta aldrig betydelsen av positiva, bekräftande signaler som du kan ge åt andra» är Kleins eget, enkla svar på denna fråga.

MARIE LUNDQUIST

SOLIG FRAMTIDSTRO I FILMSTILLS UR VÅRA LIV

ELLIORDS HIMLAR

- EN VYKORTSRESA GENOM FOLKHEMMET [15]

Elliord Mattsson (foto)

Petter Eklund (text)

BOKFÖRLAGET MAX STRÖM

FOTOGRAFEN Elliord Mattsson var en av dem som under mitten av 1900-talet försörjde sig på att resa runt och ta bilder till vykort. I boken *Elliards himlar - En vykortsresa genom folkhemmet* möter vi hans hyllning till svenska gator, torg, bensinstationer, köpcentra, ålderdomshem, badplatser, kiosker och landsvägar.

Det är ett märkligt möte för betraktaren, å ena sidan bekant å andra sidan obekant. Ju mer man betraktar bilderna desto mer svindlar tanken. Är det ett modellandskap vi möter? Miljöerna påminner mycket om ett modelljärnvägslandskap i pastell med minutiöst planerade samhällen. Fast det är vårt historiska landskap han fångat på bild.

Vi får färdas genom nybygggaranda och får möta det nya folkhemmet under dess glansdagar när putsen knapp torkat och färgen var nyligen struken. Bilderna andas optimism och framtidstro med sol och klarblå himmel. Förutom på några få tidiga bilder där Elliord Mattson fångat dramatiska åskväder.

Han föddes 1905 i Spillersboda, sydöst om Norrtälje. Året innan hade vi svenskar skickat 49 miljoner vykort. Det var ett frenetiskt skickande av gratulationer, hälsningar och väderkommentarer enligt författaren och journalisten Petter Eklund.

Elliords får var skeppare och det var när Elliord jobbade på Spillersboda-sågen som han mötte fotografen. En kamrat hade en storformatskamera och visade honom fotografering och framkallning. Efter att ha byggt sin egen kamera började han att fotografera skolkort och konfirmander. Sedan kom de första beställningarna på vykort. Det första från 1923 visade Furusunds restaurang. Några år senare startade han Spillersboda Fotografiska Affär och gav sig ut för att dokumentera sin samtid. Eller som författaren skriver i boken: »vykortsfotografen

Elliord Mattsson befann sig i det nyas närhet. Han riktade sin kamera mot allt som det växande folkhemmet kunde vara stolt över och vilja ha på vykort».

Vi får blicka in i ett bostadsområde i Hallstammar och se hur barnen leker vid den nybyggda lekplatsen där gungorna far fram och tillbaka och leksakskarusellen snurrar. Allt övervakat av hemmarvarande mödrar på parkbänkar. Det luktar termoskaffe och Mariekex om bilden och överallt skiner solen. Eller när vi får åka med längs vägen som följer sjön Barken. Tiden före den stora trafikomläggningen då vi fortfarande hade vänstertrafik.

I slutet av 1950-talet köptes Elliord Mattssons firma av Hartmans kortföretag i Uppsala. De gav Elliord ny utrustning och sände ut honom i landet. Med Elliords blick och tysk handkolorering drev de tillsammans vykortskonsten till nya höjder. Han fångade allt från fastigheten Korven på Norrgårdsgatan i Hallsberg med dess stilrena tråkighet till Gnesta Elektron med små husvagnar i utkanten av bilden. Allt som en hyllning till den svenska tomheten mitt i välfärdens soligaste era. Vi får stifta bekantskap med Centrumhuset i Morgongåva och Rolf's Livs i Runnvika.

»Han är en föregångare till fotograf Lars Tunbjörk och sin samtida Sverigeskildrare i klass med författaren och konstnären Stig Claesson.»

Det är ett stramt fotograferade av liv och byggelse med stort dokumentationsvärde än i dag. Jag tänker att bilderna skulle kunna vara byggda scenografier eller delar av »filmstills» tagna ur filmer om våra liv som vi får uppleva tack vare Elliord. Han är en föregångare till fotograf Lars Tunbjörk och sin samtida Sverigeskildrare i klass med författaren och konstnären Stig Claesson. Tre personer som med skärpa vet att fånga in den svenska folksjälens, beskriva den och få oss att minnas det specifika för vår tid, våra drömmar och vår längtan efter ett bättre liv.

Elliord tog sina sista bilder i mitten på 1980-talet. Ögonen ville inte längre samarbeta. År 1992 lämnade Elliord jorden för gott, för en annan och kanske ny himmel.

EVA BRANDT

FRAMSTÅENDE FOTOGRAF BORDE FÅ SÄLLSKAP

EMIL HEILBORN [16]

Emil Heilborn, Jan-Erik Lundström,

Hasse Persson m.fl. (text)

BILDENS HUS / RASTER FÖRLAG

NÄR EMIL HEILBORN gick bort våren 2003 - 102 år gammal - hade han fått uppleva en något senkommen renässans som en av det spännande 1930-talets många märkliga fotografier som vågade ta bilder på diagonalen och göra djärva negativmontage i den internationella modernismens anda.

Efter att ha deltagit i en stor samlingsutställning av svensk fotografi på Nationalmuseum 1944 var det i stort sett ganska tyst kring Heilborn tills han 1993 fick vad man kalla ett internationellt genombrott på Robert Mann Gallery i New York. En kritiker liknade honom vid en svensk Alexander Rodtjenko. Sedan kom flera separatutställningar både i Sverige och Ryssland, där Heilborn var född. Våren 2003 gjorde Petter Österlund på Bildens hus i Sundsvall en av de större utställningarna och producerade då också boken *Emil Heilborn*.

Att Heilborn nu ägnats en bok i stort format med 75 vältryckta bilder är mycket bra men tyvärr inte bara av godo. Heilborn var utan tvekan en framstående och originell fotograf men knappast så enastående som han ter sig här.

Det senare i synnerhet eftersom ingen av hans samtida och minst lika mångsidiga kollegor som t. ex. Gustaf W:son Cronquist, Arne Wahlberg, Sven Järlås och den i sammanhanget självskrivne C G Rosenberg inte alls nämns. Det gör att Heilborn felaktigt kan framstå som en fotografisk solitär i det dynamiska 1930-talet.

»Heilborn var utan tvekan en framstående och originell fotograf men knappast så enastående som han ter sig här.»

Bokens texter är nästan oläsliga eftersom man tryckt med mörkgrått på ljusgrå tonplattor (!), vilket är ett typografiskt stolpskott. Men det spelar inte så stor roll eftersom åtminstone en av texterna är försumbar, nämligen den ständigt oförvägne Jan-Erik Lundströms lika svamliga som ansträngda försök att analysera Heilborn som bildskapare liksom det

sociala tidssammanhang han verkade i.

Trots ovanstående kritik får man hoppas att boken väcker nytt intresse för vårt i många avseenden expansiva 1930-tal och att den kommer att stimulera till fler fotografier, då över de tidigare nämnda viktiga fotograferna verksamhets jämsides med Heilborn. Ett embryo finns redan i Fotografiska museets utställning 1977 med Emil Heilborn, Sven Järlås, Gunnar Sundgren och Arne Wahlberg. I katalogen med Ulf Hård af Segerstads föredömliga essä *Diagonalt över trettioåret* läser man också att Fotomuseets dåvarande »ensamintendent» Åke Sidvall redan före 1975 tog kontakt med Emil Heilborn och lyckades förvärva nära tusen originalbilder av denne och åtskilligt av hans samtida för museets räkning. Där, alltså i Moderna museet, ligger det stora materialet och dammar, förlåt, väntar på den eller de unga forskare som vill ta itu med en viktig men ur konst- och samhällsvetenskaplig synpunkt lite försummad del av vår bildhistoria.

PER HEMMINGSSON

ALLTFÖR ENKELT ATT BARA KÄNNA IGEN

EN DAG I SVERIGE [17]

Jeppe Wikström (projektledare)

BOKFÖRLAGET MAX STRÖM

BEHOVET AV ATT INGÅ som en del i en massa, i en grupptillhörighet upplöser individualitet och mognad. Psykoanalytikern Otto Kernberg skriver i sin bok *Kärleksrelationer* om masskulturen som förmedlare och bekräftare av en sentimental gruppinställning snarare än av individuella upplevelser. Masskulturen tillhandahåller en reglerad, stabil, strikt och rigid konventionsbunden moral. Den kultur som massmedierna överför kännetecknas av enkelhet och begränsade intellektuella krav på konsumenten.

Jag kommer att tänka på Otto Kernbergs text när jag ser boken *En dag i Sverige*, presenterad som resultat av det största fotografiska projektet i svensk historia. Under en dag fotograferade samtidigt 3 000 fotografier med avsikten att beskriva svenskt vardagsliv. Närmare 24 000 bilder kommer att överlämnas till Riksarkivet. I boken visas 235 bilder tillsammans med korta texter. Projektet kallas »dokumentärt». Begreppet har uppenbarligen skilda innebörder. Med det kan avses allt från schablonen att fotografera det som finns framför kameran utan

någon som helst påverkan, till fleråriga djuplodande projekt.

För några år sedan skrev jag tillsammans med några kollegor ett manifest om dokumentärfotografi. Grunden för våra tankar var behovet av att ge upp blickens makt, att själv utelämnas sig och delta i mötet med det främmande och påverkas av det som leder fram till en bild.

»Jag saknar uttryck för alla de svarta känslor som vi människor också är bärare av, som ger berättandet djup och allvar.«

För mig innebär det dokumentära att fördjupa och förtydliga den mänskliga komplexiteten, både andras och min egen. Det är att gestalta en upplevelse utifrån mitt specifika jag, mitt seende och min närvaro. Människor förhåller sig och upplever naturligtvis verkligheten på olika sätt beroende på var och ens erfarenheter. En manlig vit medelklassblick från väst är inte densamma som en svart kvinnas i tredje världen, för att hårdra det. Just detta är viktigt; medvetenheten om den egna blickens perspektiv och gränser är en nödvändighet för en fotograf. För att förmedla en upplevelse krävs ett förhållningssätt till det upplevda.

Jacob Forsells bild av en kvinna i en säng vars hand berörs av en annan kvinna griper tag i mig. Min fantasi får eget utrymme att växa. Många av bilderna i projektet är välgjorda och skulle platsa i ett tidningsreportage. Anna Simonssons bild av en äldre kvinna som bäddar sin säng och Per Magnussons bild av gästarbetare som plockar sallad är fina. Frida Hedborgs bilder av soldater har en äkthet som förstörs av bildtextens trivialitet. Henrik Nordströms badande sticker ut liksom Jack Mikruts maskintekniker. Men de flesta bilderna känns gjorda som bilder ska se ut. Bildtexterna är förklarande och så tillrättalagda att de förminskar min upplevelse.

Fotografiernas enkelhet skapar ett igenkännande och ett bekräftande av hur liv brukar beskrivas i massmedia. Men är det våra liv? Varje dag föds nya människor och någon tar sitt sista andetag. Trots allmängiltigheten är dessa ögonblick unika i varje människas liv, autentiska nu som kräver mod att upplevas enskilt. Vardagen består av de ögonblick som österkalleligen faller ifrån oss och som bildar våra liv. I boken saknar jag individuella foto-

grafiska språk som uttrycker personliga upplevelser.

Något allmänt och vanligt existerar inte. Det forskande, som jag menar att dokumentärt arbete är, innehåller – till skillnad från den här sortens reportagebilder – ett personligt och allvarligt risktagande.

För att en bild ska växa och fortleva inom en människa krävs både en öppenhet, något oavslutat för betraktaren att träda in i, och samtidigt en komplexitet som kräver arbete. Trots ren layout, vackert papper och bra tryck känns boken som en katalog från en bildbyrå eftersom den saknar avsändare och tilltal.

Syftet med *En dag i Sverige* har aldrig varit att avtäckas och undersöka verkligheten, men avsaknaden av komplexitet gör att mitt intresse för fotografierna inte växer. Jag saknar uttryck för alla de svarta känslor som vi människor också är bärare av, som ger berättandet djup och allvar. Först som subjekt och individer kan vi formulera den unika upplevelsen. Det är skillnad på kvantitet och kvalitet.

Jag håller inte med Petter Karlsson som i förordet skriver att bilderna bildar ett skiffer som beskriver våra liv. De beskriver ytan av liv, och det är inte dokumentärt.

CATHARINA GOTBY

SVALNAT SMÖRGÅSBORD AV LANDSKAP SOM AFFÄRSIDÉ

EN SMÅK AV SMÅLAND [18]

Björn Wennerwald (foto)

Anna Charlotta Karlsson, Jennie Jägeblad (text)

MARINE PROMOTION, HOMARUS AB

GRANSKOGSSKUGGA som en spegel i den rosa sjön om sommarnatten. Solfläckig grusväg. Gärdsgård. Lingon och kor.

Förlägen inser jag hur lätt det är att få mig att längta stenarna där barn jag lekt. Ett litet anslag verkar räcka. Är det en förförelse? Ja, nog går jag in i den fuktiga skogen.

En smak av Småland gör mig medveten om en alarmerande sentimental lokalpatriotism. Och en sådan kritisk klarsyn om mig själv kan ju vara nyttig. Däremot är jag osäker på om det varit författarnas syfte att framkalla just den insikten. Men en slump är det inte, för i den här boken används många vägar för att uppväcka en romantiserad känsla för landskapet Småland.

En smak av Småland är en riktigt påkostad coffee table-bok. Stort format, fint tryck och papper.

Fotografen Björn Wennerwalds bilder är proffsiga. Kocken Dan Lexös recept rediga och mycket småländska.

Ändå är det något som fattas. Är det en personligare berättelse jag saknar? Eller irriterar det mig att det kommersiella syftet inte tydligt uttalas?

På utsidan är boken en kärleksförklaring till människorna i Småland. Men det är inte hela sanningen, för vi befinner oss i en flytande genre mellan reklam och fakta. Och så här är det ju: detta är en lyxig turistbroschyr i bokförklädnad. Avsändaren är reklambyråer, turistbolag, restauranger. Ett modernt samarbetsprojekt. Och inte är det något fel med det. Kanske skulle det idag vara omöjligt att göra en bok om Småland utan ett kommersiellt intresse bakom. Jag misstänker det. Ramarna för ett sådan bok är givna: man får inte stöta sig med någon. För här ska det krängas. Upplevelser, mat, hotell- och konferensbesök. Ett svenskt landskap förvandlat till koncept och affärsidé.

»... i den här boken används många vägar för att uppväcka en romantiserad känsla för landskapet Småland.«

Så länge man håller sig till recepten går det bra. Rakt på sak. Det är vad det är. Isterband. Äl. Raggmunk. Kräffor. Mums. Här finns t.ex. en smakrik bild på en ostkaka som vilken matfotograf som helst skulle avundas. Jag dröjer gärna vid den.

Men boken vill greppa över större vidder än vad en kokbok kan erbjuda. Det behövs trovärdighet för att ge boken en prägel av sanning. Då får man ta till de fantastiska smålänningarna som varit något: Linné, Kamprad, Lindgren, Dacke, Kreuger, Mathson, Bauer, Kristina från Duvemåla. Om deras liv berättas flyktigt i korta texter, i stilen någons mellan veckotidning och lättpoesi. Till och med 1300-talets Kung Byxlös har fått ge glans åt projektet. Tyvärr – men inte förvånande – blir alltihop fragmentariskt. Man åker ur hallongrottan ner i stenröset. Från Dacke till Big Bengt. Från polkagris till medeltidens Kalmar Slott. Ett smörgåsbord för vem som helst, förutsägbart och avsvulat.

En smak av Småland sägs vara tillägnad den kluriga, uppfinningsrika och envetna smålänningen. Vete fan. Men lokalpatriot kan man ju vara ändå. På sitt eget sätt.

EWA STACKELBERG

VÄNNER LER MEDAN OFFREN TITTAR BORT

EXISTENS 2003 [19]

GÖTEBORGS STAD/MUNKEBÄCKSGYMNASIET

ÅRETS BILD 2004 [20]

PRESSFOTOGRAFERNAS KLUBB

FÖRTROENDEFULLA ÖGONBLICK är sällsynta. Det förtroende som professionella dokumentärfotografer måste bygga upp innan det blir bra fotografi har redan gymnasieeleverna som fotograferat sin vardag i *Existens, en bildberättelse om met...* Många är mötena där de avbildade personerna vågar vara avslappnade och visar stor tillit till kameran, eller rättare till personen som håller i kameran. Och det beror förstås på att relationen mellan personerna framför och bakom kameran är trygg. Detta plus de unga fotografernas vilja att förmedla glädje och kärlek från invanda miljöer bär upp stora delar av bokens bildmaterial.

Existens är den andra volymen i en serie kallad »Det nya dokumentära äventyret« av gymnasieelever med fotoläraren Sven Lassbo från Munkebäcksgymnasiet i Göteborg som projektledare (Se också sidan 45). Tänkvärda textbidrag om betydelse av fotografins minnesfunktioner av bl.a. Hasse Persson, Said Belhaj, Göte Ask och Arne Johnsson ingår. Självaste kulturministern skriver avslutningsvis att boken är »ett dokument som speglar unga människors syn på sina liv och sin samtid... Där de med egna bilder och ord kan ge uttryck för det som vuxna inte alltid förstår.«

Nu innehåller bilderna – i ett alltför grått tryck – inte direkt några överraskningar. Det gäller också inbjudna frilansfotografen Emma Larssons avslutande bildsvit om unga hemlösa i USA, även om den avviker från gymnasieungdomarnas mer oskuldsfulla motiv.

EN ANNAN ALLDELES nyutkommen bildantologi, *Årets bild 2004*, är inte förvånande ett kalejdoskop över världens elände. Det är motiv som vi matas med varje dag genom nyhetsmedierna. Sådan ser världen och därmed nyhetsrapporteringen ut, även om den här är gestaltad med hög teknisk svansföring och presenterad i kvalitetstryck mellan tjocka pärmar.

Fjolåret var i huvudsak offrens år. Bilder på makthavare saknas; såvida inte även de är offer.

I det perspektivet ter sig det obegripliga valet av Årets bild – den sista bilden på utrikesminister

Anna Lindh skadad på bår – något mera logiskt. Hon följs av många sidor med andra gripande människoöden. Trots ambition att visa konsekvenser för enskilda individer blir de hjälplösa offer för krig, terror, våld, ålderdom, missbruk.

Till och med läsningen av de premierade reportagen om de som med olika handikapp lever normala liv riskerar att smittas och politiseras av denna underliggande människosyn. Juryn har haft goda ambitioner att visa dem som ser möjligheter istället för hinder, men genom att lyfta fram dem som hjältar blir de också undantagen som bekräftar regeln; det vill säga sådana individer förväntas egentligen bete sig som offer med hjälpbehov. Som avvikare blir de också fotogeniska motiv; samma utgångspunkt som inom dokumentärfotografen gjort succé med missbrukare, prostituerade och andra marginaliserade grupper.

»Fjölåret var i huvudsak offrens år. Bilder på makthavare saknas; såvida inte även de är offer.«

I motsats till nyhetsbilderna finns i sportklasserna nästan inga fotografier från stora evenemang. Bland enstaka actionbilder saknas hjältarna; desto fler olyckor har gjort sig bra på bild. Men i reportagen från mer udda grenar som fäktning, hästpolo, rugby och bodybuilding finns utrymme för koncentrerade subjekt i idog träning som är vare sig hjältar eller offer.

Som så ofta i journalistiken har fotografierna tagit ett översiktssteg bakåt för att kunna göra en tydlig bild med mycket information; viktigt för avläsbarheten i konkurrensen på en tidnings sida. Men det blir problematiskt och orättvist när bilderna tas ur sitt sammanhang och presenteras som enskilda utställningsfotografier i bokform. Kanske är det därför de mer lågmälda och avskalade fotografierna syns bäst i mängden.

Stark närvaro har många enskilda fotografier, till exempel Mattias Carlssons andraplacerade nyhetsbild från en barnbegravning som inte behöver några ord. Peter Åklundhs bild på en frisör väntande på kunder innehåller både tristess och dramatik, och Beatrice Lundborgs porträtt av en stolt estländsk krigsveteran är rusligt bra. Paul Hansens snygga bilder från tullens vardag tillhör i sin enkelhet de mer informativa, liksom Sören Håkanlinds reportage från västra Alaska utan större åthävor skildrar livet i en eskimåby men ändå berättar mycket.

Åsa Sjöströms färgstarka hästpolobilder intresserar liksom Stefan Borgius vackra och stillsamma fiktionsreportage från Ungern. För att nämna några.

Av alla avbildade personer i *Årets bild 2004* är det ett fåtal som tittar i kameran. Det är intressant. Är det juryns norm för bra fotojournalistik? Är det en medveten hållning för fotografierna att markera sin närvaro som objektiv nyhetsförmedlare? Uttryck för en vilja att neutralt registrera och inte störa eller påverka situationen?

Men resultatet är också läsbart på annat sätt. Den bortvända blicken från alla världens nyhetsoffer visar kanske också att de trots nyhetsvärldens välvilliga ambitioner skiter i kameran – och fotografen – och världens uppmärksamhet.

Till boken hör en dvd-skiva med alla 3 467 inskickade tävlingsbidrag. Journalistförbundets ordförande Agneta Lindblom Hulthén har skrivit förordet och i ett efterord minns Svante Lidén, journalist på Aftonbladet, sin nyligen bortgångne fotografkollega Peter Knopp.

Helt visst är både *Existens 2003* och *Årets bild 2004* exempel på ett annat allt vanligare fenomen: stora sponsrade fotoantologier med dokumentära anspråk – bara därför att bilderna inte kommit till på »kommersiella» uppdrag? Argument som »kollektivt minne» och »historiska dokument» återfinns också i båda, liksom bägge gör anspråk på att »skapa större förståelse för vår samtid».

Kanske är det så. Någon given sanning om hur denna ser ut existerar ju inte, men de båda antologierna ger onekligen underlag för flera olika tolkningsmöjligheter.

MARIE NILSSON

DAMKÖR OCH GÖKOTTA VISAR SOCIALT KITT

FLANÖR MED KAMERA [21]
Gustav Andersson (foto)
Anna Maria Claesson (red)
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

DET MYLLRAR av Jönköpingsbor, mestadels modell 1920 och 1940, i *Flanör med kamera*, en samling med Gustav Anderssons fotografier. Han var en känd, litet udda, profil i Jönköping som sedan 1920-talet och till sin död 1966 dokumenterade vardag och helg i stadslivet. Ur hans bildmaterial, som 1984 överlämnades till Jönköpings läns museum i fullproppade skokartonger och unikboxar, har Anna

Maria Claesson sammanställt en utgåva med främst gruppbilder, varvade med foton från olika platser i Jönköping.

Gustav Andersson var framförallt arbetarfamiljernas fotograf, och det är lätt avläsbart. Här finns Jönköpings sociala liv, återgivet via mer eller mindre organiserade kollektivet verksamheter/deltagande. Förutom de mer självklara gruppbilderna från olika sportklubbar är det egnahemsförening, byggnadsarbetare, frälsningssoldater, personalen från bageriet (med 12 anställda), Konsum Göta, Kurt Bergs speceriaffär och Karlges bilverkstad. Svenska Grov- arbetarförbundet avd. 23, Svenska Bleck- & Plåt- slagareförbundets 30-årsjubileum från 1936, jubilerer i lokala organisationer. Men också gruppbilder vid begivenheter som städning av NTO-templet Logen, matlagningsskolor, Damkören De Tio, gökotta med personal från Svenska Tändsticksfabriken, KF:s husmodersgymnastik, syföreningsmaskerad, möhippor, 50-årskalas, skidåkande skolklass i Stads- parken, Vitsippsklubben (bildad 1954 av bland annat Slas).

»Gustav Andersson var framförallt arbetarfamiljernas fotograf, och det är lätt avläsbart.«

Även om mängden gruppbilder till slut gör att de känns lite anonyma, så visar de sammantaget just det som utgör kittet i det »civila» samhället.

Till anonymiteten bidrar att en del fotografier inte har mer information än museets arkiveringsbeteckning eller »Fest hos GIF fram på fyrtioalet» vilket beror på att Gustav Andersson själv inte lämnade några anteckningar om motiven. Och även om fotografierna ju i sig är historiska dokument hade det inte suttit fel med en liten karta längst bak och kanske en kort faktext om staden; bra inte bara för Jönköpingsutsocknes.

Ett samtidigt grått och utfrätt tryck med dåligt separerade låg- och högdagrar gör nog inte heller Gustav Anderssons bildmaterial rättvisa. Det gjorde däremot »Blå timmen» från 1992, också den utgiven av länsmuseum, som kändes mer sammanhållen och där de enskilda fotografierna också var starkare och mer poetiska.

MARIE NILSSON

SVARTVIT TRÄDGÅRD UTAN RÖD TRÅD

FOTOGRAFISKA BILDER FRÅN
SLOTTSTRÄDGÅRDEN I MALMÖ [22]
Tine Guth Linse
BOOKMAKER

DE SKIMRANDE SVARTA bokstäverna på bokens mattsvarta skyddsomslag är som huggna i granit. Därunder hård pärm i mörkgrå väv. Den svartvita bildberättelsen löper utan text innesluten mellan kolsvarta försättsblad.

Man kan inte säga att denna trädgårdsbok är insmickrande, långt därifrån. Här finns ingen romanisering i rosa oskärpa. Fotografen Tine Guth Linse har tagit spjärn mot ämnets övergödda flora av gulliga böcker. Det är uppfreskande och okonventionellt.

Upplägget är alltså intressant, formen av Helena Åkesson Liedberg snygg, boken påkostad. Titeln förespeglar också en lovande bildupplevelse. Men redan vid första uppslaget blir jag förbryllad. Där står bokens enda text, ett citat. Den meningen måste antas vara avgörande för hur boken ska förstås. Jag läser: »Hej alla barn, jag pratar lite konstigt det är för att jag kommer från ett annat land. Är det någon av er som kommer från ett annat land?»

Citatet uttalar av en viss John Taylor. Sedan följer några bilder av en trädgårdsmästare som talar till lyssnande barn i ring. Barnverksamhet i Slotts- trädgården tänker jag, det är berättelsen. Men barnen försvinner snart ur sikte för att inte komma tillbaka mer.

Snart tappar jag den röda tråden och längtar efter åtminstone lite neongrönt i det tunga svarta. Något som leder mitt intresse framåt. Jag letar. Sedan ser jag berättelsen om en man. En mans arbete. Beundran för hans arbete. En tredjedel av bilderna beskriver honom, det är porträtt och situationsbilder: han sår och han skördar och årstiderna går. Han ser stark ut. Brinner för denna trädgård. Han arbetar oftast ensam, bara ibland dyker någon medarbetare upp i bilderna. Porträtten på honom varvas med närbilder på trädgårdens växter: lupin, vallmo, daggkäpa.

Jag vet inget om Slottsträdgården i Malmö och boken ger inte mycket information. Jag går in på nätet. Slottsträdgården verkar fantastisk. Och engelsmannen John Taylor är trädgårdsmästaren som skapat den. Kanske borde jag vetat det? Han har ju medverkat i SVT:s »Gröna Rum» och är en kändis i branschen.

[19]

[20]

[21]

[22]

[23]

[24]

[25]

[26]

[27]

Ja, berättelsen må vara otydlig men det som förvirrar mig ändå mer är bildspråket. Det svartvita fotografiet som kan ha sådan uttryckskraft! Bilderna (småbild) i *Fotografiska bilder från Slotsträdgården i Malmö* saknar ofta fokusering i kompositionen och uttrycket känns grumligt och sotigt.

Om tanken var att hitta ett nytt koncept för trädgårdsfotografiet så funkade det tyvärr inte bra här. För till slut är det ändå fotografierna i sig som bär upp eller raserar allt, så krasst är det. Porträtten skulle ju kunna stråla av svartvit skarp närvaro på baksidan. Den där vita pionen skulle kunna lysa och skimra! Då skulle kanske den monolitiska inramningen få en mening och hela berättelsen utmärka sig som en modig och dynamisk solitär i bokfloden från trädgårdsland.

EWA STACKELBERG

MED FINKOSTYM OM OSNOBBIG ATTITYD

GENOMRESA [23]

Georg Oddner (foto)
Per Svensson m.fl. (text)
MALMÖ MUSEER

KOSTYMEN SER FÖR STOR UT. Verkar sprillans ny också. Charlie Parker 1951, står det under bilden. Kanske är den tagen samma kväll som Birdland, Broadway 1951, på samma uppslag. Neonljusen annonserar Charlie Parker with strings. Intill ligger restaurang Iceland som serverar smörgåsbord med uppmaningen Eat as much as you like.

Man bläddrar gärna i Georg Oddners bok *Genomresa*. Den börjar med en kontaktkarta från överresan till USA hösten 1950: Atlanten i storm. Och avslutas med en serie bilder på bortslängda paraplyer från New York 2001. En resa genom femtio års produktion som börjar och slutar i Amerika.

»Nja, Amerika har aldrig fascinerat mig fotografiskt«, säger Georg till Per Svensson. »Jag kan inte fotografera i Amerika egentligen. Det berör mig inte. Det är färdigt på något sätt. Man har redan sett allt i Amerika på film. Man kommer bara dit och kollar. Jaha, just så ser det ut.«

Lite mer än så gjorde nog Georg Oddner på sin första resa till det stora landet. Genom kompiserna på Konstfackskolan i Stockholm, Sten Didrik Bellander, fick han arbete som assistent hos Richard Avedon. Han lärde även känna Irving Penn och

Lisa Fonsagraves. En inte helt anspråkslös början på en fotografkariär får man väl säga.

Georgs far hette egentligen Carl Emil Ohlsson men tog sig namnet Oddner. »Det var nog ingen tillfällighet«, säger Georg till Per Svensson, »han var en udda (odd) man«. Modern hette Julia Fjodorovna Karabanova. De möttes i Ryssland. Georg växte upp i Stockholm, gick ett tag på Konstfack, studerade ekonomi, spelade trummor med Putte Wickman innan han kom in på fotografi. Tillbaka från USA slog Georg Oddner sig ner i Malmö. Förutom Klaus Rifbjerg dyker andra vänner upp i boken: Putte Wickman, Jan Troell, Jaques Werup och Anita Ekberg.

Boken är stor och tung. Inget man har i knät eller tar med sig i sängen. Som en aning för stor kostym. Kanske är det också lite av smörgåsbord över den. Men man kan förstå att Malmö Museer vill ta i med både finkostym och stråkar när man firar sitt senaste förvärv. Det är en bok som ska göra sig på ett så kallat coffee table. Georg Oddners femtioåriga produktion har köpts in av museet med hjälp av Malmö Förskönings- och Planteringsförening. All heder åt både den och åt Malmö Museer! Vi är inte bortskämda med stora utförliga monografier av svenska fotografer. *Genomresa* är ett mycket välkommet tillskott till den tunna floran fotoböcker.

»... en ambitiös monografi om en seriös fotograf, just det slags bok som vi borde se fler exempel på.«

Någon kanske skulle önska sig ett strängare urval och en stramare redigering av bildmaterialet, mindre av smörgåsbord så att säga. Men jag tycker blandningen av redaktionella reportage- och dokumentärbilder, kommersiella mode- och reklam-bilder och renodlade färg- och formkompositioner speglar Georg Oddners osnobbiga attityd till fotograferandet:

»Det är klart att för många fotografer är jag kanske en lite konstig kuf, som inte stukit under stol med att jag samtidigt är modiefotograf och reporter och konstfotograf, ja filmfotograf också. Det är klart att det är många som tycker att så ska man inte arbeta, så ska man inte vara. Hur är han funtad egentligen? Vad har han för moral? I fotovärlden har jag väl aldrig haft något särdeles högt anseende.

Jag är något slags kameleont i deras ögon.»

Intressant är också att ta del av de tidiga bilderna från Peru, som Oddner själv håller som viktiga. Han stannade kvar ensam efter en reportageresa och något »förlöstes«, skriver han.

Per Svenssons »Barndom, bollkontroll och bilder«, ett avspänt och innehållsrikt samtal med Georg Oddner, är en av flera välskrivna texter som ger perspektiv åt hans konstnärskap. Vännen Klaus Ribbjerg inleder med en generös betraktelse över livet och konsten, »Bildens kyska transcendens«. Plötsligt vill bilden inte nöja sig med att bara visa, den vill vara allting på en gång och kommer därför farligt nära självantändning. Bilden kräver inte längre bara respekt, den vill regera och utsätta alla för sin globala imperialism. Därför kräver bildbetraktandet numera en annan form av mildhet och stränghet än förr, och därför går den gängse reportagebilden också mot sin undergång, skriver Ribbjerg och menar att fotografiets överlevnad måste sökas i det lågmälda och poetiska. »Resten är propaganda.«

Själv skriver Georg Oddner om »Ögonblick i Vietnam« och om musik som han jämför med bildskapandet. Han har ju både spelat med och fotograferat andra jazzmusiker: Musiken söker sig som bekant, direkt till – eller ur – emotionerna och hjärnan avkräver den inga rationalistiska förklaringar vad den ska föreställa. Orden däremot går den omvända vägen, börjar i hjärnan och söker sig, eventuellt, vidare in i sinnesapparaten. Men bilden, den blir hängande mitt emellan hjärnans tullkontor och känslorna, sliten mellan krav på förklaring och krav på outgrundlighet.

Med journalisten Marianne Höök gjorde Georg Oddner reportage från Sovjet när »turism« ännu var ett okänt begrepp bakom järnridån. De lärde sig snart att två utläningar och en tolk i stället utgjorde en »delegation«. Marianne Hööks två texter är fina tidsdokument och bilderna är bland de bästa i boken.

Toni Lewenhaupt bidrar med en dråplig text om damkappan med anledning av Georg Oddners verksamhet som modefotograf. Ren kulturhistoria om detta åtminstone till vardags utdöende klädesplagg.

Genomresa är en ambitiös monografi om en seriös fotograf, just det slags bok som vi borde se fler exempel på. Det är ingen överdrift att säga att det råder stor brist på litteratur om svenska fotografer. Det är pinsamt att åter konstatera att Sverige saknar ett centralt övergripande ansvar för fotografi

– och fotografer. I väntan på att något görs åt denna nationella skamfläck är det fotografiska arvet hänvisat till lokala initiativ som i det här fallet Malmö Förskönings- och Planteringsförening och Malmö Museer. Fotografin är värd både och.

CARL HEIDEKEN

FRÅN FÖRSTA KYSSEN TILL ÅLDERDOMSHEMMET

HABANEROS [24]

Anders Rising
Maria Sandblad (text)

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

GENOM ÅREN har flera svenska fotografer och journalister besökt Kuba och i synnerhet Havanna. Många är de som har förläskat sig i staden och dess människor. Anders Rising är en av dem. I Havanna korsar den spanska och den afrikanska kulturen varandra, fritt flödar det katolska och »criolla«, kreolska, blandningen av europeiska invandras och inföddas kulturer. Man möter människor med olika färger och kulturella ursprung. Detta gör Havanna till en av de mest spännande städerna i hela Latinamerika.

»Vi möter människor som har valt att placera sig framför storformatskameran ... Alla bjuder de på det som från vårt perspektiv idag kan betraktas som en lyx, tid för att umgås.«

I boken *Habaneros* (spanska för havannabor) finns ett försök att skildra Havannas invånare ur ett kronologiskt perspektiv. Första kyssen och de höggravida kvinnorna, sedan genom olika generationer ända fram till bilder på äldre människor på ålderdomshem. Tidigare har Anders Rising i boken *Havanna – rummet och själen* (2001) gett oss sin tolkning av staden ur ett arkitektoniskt perspektiv.

I den nya boken, med fin layout, möter vi människor i olika åldrar som stolta poserar framför Anders Risings kamera. Det handlar inte om snapshots, bilderna är väl planerade med människor som Rising har mött under sina många promenader på Havannas gator. Även ljussättningen och platserna

är genomtänkta, vilket i de flesta fall resulterar i ett jämbördigt förhållande mellan de människor som Rising fotograferar och han själv. En värdighet i dialogen och konfrontationen.

Vi möter människor som har valt att placera sig framför storformatskameran, de har valt kläder och även sätt att posera som gör dem rättvisa och speglar deras egna bilder av sina egna jag. Det är »vanliga« människor, men också kända personligheter som konstnärer, skådespelare, författare, musiker och regeringsfunktionärer. Alla bjuder de på det som från vårt perspektiv idag kan betraktas som en lyx, tid för att umgås.

Bakom dessa människor som stilla poserar framför kameran gömmer sig ofta ett liv fullt av sensualism och kreativitet. Jag stannar vid porträtten av den äldre dansösen Zenaida Armentero och det dansande äldre paret Wilki och Adelaida. Gruppporträttet på de blivande mödrarna, från ett hem för »högrisksgravida«, är definitivt roligt.

De bilder som man kan uppfatta som svaga är en promenerande Fidel Castro, porträttet på Wilma Espín, ordförande i Kubanska kvinnoförbundet, och inte minst bilden och intervjun med Abel Prieto Jiménez, kulturminister samt medlem i centralkommittén och politbyrån. Var dessa bilder absolut nödvändiga? Vad vinner Risings berättelse med dem? På Kuba och Havanna finns gott om bra författare att välja mellan om man vill skildra kulturpersonligheter.

I texterna av Maria Sandblad, journalist med god kännedom om Havanna och Kuba, saknar jag människors åsikter om det som berör varje kuban mest av allt: vardagslivet. Man får en känsla av att Havanna är en helt fungerande stad utan några som helst problem. Detta, parat med att Anders Rising inte heller är särdeles samhällskritisk i sitt seende, gör att boken kan löpa risken att uppfattas som en turistpresentation av staden och dess invånare.

Jag minns Havanna från författare som Alejandro Carpentier och Cabrera Infante, men även från mera kritiska och granskande röster som Heberto Padilla och Reinaldo Arenas. De gav mig en stad med olika dofter, både ett konventionellt Havanna och ett med historia, konflikter, uppror och revolt, spruckna drömmar, framtidsvisioner och förvåning. Ett Havanna med sötna och sälla, en stad med motsättningar.

PATRICIO SALINAS

MYLLRANDE LIV FRÅN TUSEN DYK

HAVETS SÅNG – EN RESA I SKANDINAVISKA VATTEN [25]

Martin Almqvist (foto)
Martin Almqvist, Rutger Rosenberg (text)
M&M-FÖRLAG

HUR FIENTLIG EN stensultra egentligen är vet jag inte, men när Martin Almqvist presenterar sin version ser den hotfull ut där den kommer rakt emot mig med öppet gap och stel blick. Och samma sak med trollhummern som närmar sig med alla taggarna utåt, för att inte tala om kungskrabban som här uppbenar sig likt en monstruös best.

Som landkrabba och badkruka är världen där nere i djupen nästan helt okänd för mig, men att den myllrar av invånare får jag strax klart för mig av Almqvists *Havets sång*. Två tredjedelar av jordens yta utgörs av hav, men Almqvist har koncentrerat sig på våra vattendrag här i Norden.

Steg för steg, kapitel efter kapitel redogör han i bilder och kortare texter för livet i farvatten utanför Sveriges, Norges och Islands kuster. Dessutom gör han en avstickare till några insjöar där näckrosorna frodas. Boken avslutas av Rutger Rosenberg, professor i marin ekologi, som skriver om de skiftande havsmiljöerna och under vilka villkor de lever idag. Men trots det systematiska upplägget, uppfattar jag att bokens syfte inte i första hand är pedagogiskt utan snarare att inspirera och väcka intresse.

»Dessutom gör han en avstickare till några insjöar där näckrosorna frodas.«

Havets sång är en resa i bilder som sträcker sig över flera år och som tillkommit under omkring tusen dykningar. Ljushöjdhållandena varierar högst väsentligt mellan haven och årstiderna vilket naturligtvis påverkar resultatet, men eftersom Almqvist inte bara är ute efter att samla arter på bild utan att förmedla upplevelser av äventyr, färg och form utnyttjar han djupet, skimret, diset, luftbubblorna och de planktonmättade vattnen för att nå dit.

Här finns djur som liknar växter, väldiga späckhuggare, strömlinjeformade sälar, vackra snäckor och svävande maneter, men också gäddor, gamla vrak, en sällskaplig delfin och en hisnande klyfta mellan Amerikas och Europas kontinentalplattor. Det är innehållsrikt, men bildmässigt ojämnt.

Riktigt bra, spännande bilder varvas med intetsägande och trista. När han går riktigt nära och fångar ett öga på skaft, en havskatt som glider längs botten eller späckhuggare som stormar fram med väldig kraft blir det intressant, då förstår jag hans fascination, men långt ifrån alla bilderna befinner sig på den våglängden.

EVA DANDANELLE

SAKLIKT FRÅN RESA MED HAVSBADSPLASK

HAVSBAD - FEMTIEN SVENSKA BADPÄRLOR [26]

Lena Koller (foto)
Marie Dahlberg (text)
Maria Ravegård (form)
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

EN COFFEE TABLE-BOK, MEN befriad från formatets ofta förföriskt tillrättalagda innehåll, är genomgången av svenska bad i *Havsbad – Femtien svenska badpärlor*. Sakligt och välskrivet av Marie Dahlberg beskrivs havsbadens, simkunighetens och badklädernas historia samt presentationen av de 51 olika bad som upphovskvinnorna badat sig igenom.

Lena Kollers fotografier är elegant formsäkra. Maria Ravegård's formgivning ger de olika baden varierat utrymme och bildinformation – men någon liten likartad översiktsskildring från varje besökt badplats hade inte gjort boken sämre. Självklart blir det mycket blått när majoriteten av bilderna föreställer hav och himmel, men både fotograf och formgivare lyckas för det mesta undvika Pripps-associationer.

Uppenbarligen känner författartrion bäst till väst- och sydsverige, eftersom bad i dessa trakter totalt dominerar innehållet. I förordet två de också händerna för sitt urval. Men det känns lite som att de faktiskt inte hunnit med ostkusten och skrivit mål-sättningen i efterhand, liksom att den information som finns om de olika baden delvis bygger på av andra tidigare gjord research.

Trots detta är *Havsbad* ändå en fin och innehållsrik bok för till exempel reseplanering av kommande Sverigesemester. Till nästa utvidgade upplaga rekommenderar jag dock författarna att börja resan i norr, med bland annat sandstränderna på Seskarö, Brändön och Klubbviken i Luleå skärgård för att fortsätta plaskandet neråt längs med ostkusten.

Ty, för att kunna fånga vissa pärlor krävs djupare dykningar...

MARIE NILSSON

FRÅN KOOPERATIV TILL EGEN HÄRD

HUSET SOM VILLE HA EN TRÄDGÅRD

- ETT HEM I VÄRLDEN [27]

Lars Danielsson, Louise Danielsson (text)
Bruno Helgesson (foto)
Margareta Artéus Thor (red)

FROMMENS FÖRLAG/STIFTELSEN MARKENS ARKITEKTKONTOR

EN BÅGE FRÅN kollektiva produktionsprocesser under »Gröna vågen« med kooperativet Marken över till samtida intresse för bostad och trädgård; från gemensamma åtaganden till plats för umgänge med barn och barnbarn. *Huset som ville ha en trädgård – Ett hem i världen* beskriver paret arkitekt Lars och musiker Louise Danielsson leverne; en skildring som också beskriver samhällsutvecklingen under senaste 40 åren.

Från det stora till det lilla kan det tyckas, men Danielssons har både internationellt och miljöperspektiv intakta, även om fokus förflyttats. Förankrade i den småländska myllan utvecklade Danielssons sitt eget boende när kooperativet upplöstes 1989. De förmedlar öppenhet erfarenheter från arbete med hus och trädgård, idéer och förebilder med tillbakablickar från barndom och kollektiva erfarenheter. Det är både generöst och pretentiöst, en kombination av privat dagbok och offentlig cv.

Med tanke på hur mycket Danielssons bjuder på av egna livsval och -villkor, tillåts det nytagna bildmaterialet, främst interiörerna, ofta inte berättar mer än att redovisa odlingar och genomtänkta färgsättningar. Tyvärr drar trycket tidvis iväg rött och grönt i trädgården till rätt »onaturliga« valörer; motsägande bokens miljövänliga idéer.

Boken avslutas med interiör med brasa i öppna spisen, dukat bord, levande ljus, korg med äpplen. Det må vara hur det vill med olika alternativa idéer men när föreställningen om det goda livet visualiseras, så blir det – om än vackert och tilltalande – ändå mest banalt.

Men författarna är personer med besjälade intresse som i ord vill något mer än att bara förevisa sina livsverk. De har fortfarande ideologiska argument för sina handlingar men det känns äkta: Allt tar tid, det finns många misslyckanden, men allt är möjligt.

MARIE NILSSON

NÄRA BÅDE TILL HÄST OCH MÄNNISKA

HÄSTFOLK [28]

Mattias Klum (foto)
Priit Vesilind (text)
MAX STRÖM FÖRLAG

TVÅ JOURNALISTER ger sig ut i världen för att undersöka varför häst och människa kommit att stå varandra så nära.

Priit Vesilind påpekar i förordet att det hela är en paradox. Hästen är ett lättkrämt bytesdjur vars naturliga instinkt är att fly vid minsta fara. Men i människans tjänst blir den ett djur som jagar, arbetar och ger sig in i konfliktfyllda situationer. Något riktigt svar på frågan hur detta gått till finner de inte. Det är en historia som vindlar sig bort i sägner och myter. Men läsaren får en insikt i det känsliga samspelet mellan djur och människa. I sju reportage skildras den djupa kontakt som finns mellan hästen och hans ägare.

I en sliten förort till Dublin, Ballymun, bor 18-åriga Grace Davis. För henne har omvårdnaden om hennes häst Pegasus inneburit en utväg ur förortstristessen. Hon har lärt sig att ta ansvar och satsar på en eftergymnasial utbildning som hästskötare.

Gabrielle Fourmond-Dew reser runt hela somrarna med sina åtta cirkushästar. Hon är konstryttare på Cirkus Altoff. Ett annorlunda liv som innebär arbete med hästarna nästan all hennes vakna tid.

»Förankringen i fotohistorisk tradition finns där, än smakar det Cartier-Bresson, än Klein eller Sune Jonsson. «

Tibet är ett traditionellt hästland. Choidog har en hjord på flera hundra hästar. Han och hans hustru Llamsuren lever i en nomadiserande tillvaro på stäppen tillsammans med flera av deras 12 barn.

Vi får också möta en dressryttarinna i Sverige, en hästbonde i Finland som har hästen som arbetsdjur, en tvåtåkt cowboy i Arizona samt en ridande polis i New York.

Trots att deras liv är så olika är deras förhållande till hästar lika. Det är baserat på varsamhet, känslighet och tålmod. Som Vesilind påpekar »Bra hästfolk lär sig helt enkelt att förstå djuret«.

Författarnas inställning är att jorden är en bra

plats att leva på, problem finns men de kan lösas. Det känns oftast befriande. Ibland kan dock en känsla av präktighet smyga sig in. Man lär sig mycket om hästar och hästfolk och Klums bilder förmedlar en närhet både till häst och människa.

Bilderna är gjorda i svartvitt och det tjocka obestrukna papperet har sugit åt sig en rejäl svärta. Det är mycket vidvinkel och mycket form. Förankringen i fotohistorisk tradition finns där, än smakar det Cartier-Bresson, än Klein eller Sune Jonsson. Och ändå känns den Klumska stilen igen, trots att han här har flytt både från färgfilmen och urskogsmiljöerna.

Detta är inte den typen av bildreportage som skakar om, och för att använda en sliten klyscha; han stryker läsaren med hårs. Men det är väldigt bra fotografi och en del av bilderna kommer att stanna länge i mitt minne.

Jag tittar längst bak i boken, jo visst, filmen han använt är naturligtvis Tri-X.

TOMMY ARVIDSSON

MEDELTIDSKONSTEN GÖRS VACKRARE PÅ BILD

I MIRAKLERS TID [29]

Claes Gabrielson (foto)
Maja Hagerman (text)
PRISMA

ANDRUM [30]

Kennet Rouna (foto)
K Arne Blom (text)
LUNDS KYRKLIGA SAMFÄLLIGHET

MAJA HAGERMAN och Claes Gabrielson berättar om kristendomens tidiga år och hur den etablerade sig i Sverige i *I miraklers tid*. Boken är en vetenskapligt hållen kultur-, konst- och idéhistorisk skildring. Längre essäer varvas med korta impressionistiska texter kring olika motiv; genomgående komplett-erar och fördjupar text och bild varandra.

Maja Hagerman utgår från de första kristna i senantikens Rom som chockade sin samtid genom att bryta tabu gränsen mellan liv och död. En gravkult utövades vid martyrnas ben och mässor hölls i katakomberna. Claes Gabrielson gestaltar detta visuellt genom att visa de spår som finns kvar och medeltidskyrkornas martyrbilder. De grafiskt effektiva fotografierna gör medeltidskonsten ännu vackrare än i verkligheten, där föremålen ofta är små och oansenliga.

När kristendomen kom till Sverige på 1100-talet, blev det en explosionsartad byggrusch. Bara i Skåne byggdes 350 stenkyrkor på 80 år. Gabrielsons raka och avmystifierade bilder visar hur kyrkorna placerades i landskapet, nära gravhögar och på höjder. I ett avslutande kapitel berättas att många medeltidskyrkor revs i slutet av 1800-talet och ersattes av större kyrkobyggen. I spetsen för rivningarna stod kulturpersonligheter som Esaias Tegnér, biskop i Växjö.

ANDRUM med texter av kriminalförfattaren och lokalhistorikern K Arne Blom och bilder av Kennet Rouna handlar om kyrkor och kyrkogårdar i Lund. Fyra teman – ordet, ljuset, vattnet och stenen – strukturerar text och bild.

Fotografierna är i både färg och svartvitt. Där finns extrema närbilder av detaljer, uppförstora och grovkorniga, men också bilder av fönster eller byggnader, tagna ur okonventionella vinklar, hårt beskurna och med skarpa kontraster mellan mörker och ljus. Ett återkommande motiv är kyrkogårdar med gravljus, vattenspeglar, konturer av kors m. m.

»Miljonprogramskyrkorna från 1900-talet beskrivs som arkitektoniska underverk med mystisk andlig närvaro.«

Det är som om bilderna försöker gestalta den andliga närvaro det talas om i texten. Resultatet blir effektsökeri. Till exempel inleder en svartvit bild på vad som troligtvis är ett gallerförsatt fönster ett kapitel om ett krematorium. Till det finns en text som börjar: »Parallella dimensioner. Här ligger skeppet som skulle kunna kallas en själs ark ...«. Fotografierna stämmer överens med textens teologiska utvecklingar genom att både text och bild ofta är lika svåra att tolka. Förklarande bildtexter saknas. I stället väddar *Andrum* till känslan.

Efter fyra texter om olika kyrkogårdar och de dödas andliga närvaro blir det helt enkelt för mycket av upprepningar och mystik. Blom skriver t. ex. att »...känslan av att någon finns i närheten kan överrumpla en varsomhelst. När så sker på kyrkogården är det åtminstone inte konstigt.« För den som inte är mottaglig för andarnas närvaro blir detta problematiskt.

Blom skildrar nästan okritiskt hur kyrkans ledare i slutet av 1800-talet tvingade bönderna att

riva medeltidskyrkor och ersätta dem med de gigantiska schabrak som nu står tomma. Miljonprogramskyrkorna från 1900-talet beskrivs som arkitektoniska underverk med mystisk andlig närvaro. Huvudsaken verkar vara att kyrkan är i samtiden, i nuet. Men är det så om den måste ta till sådana här emotionella medel för att nå ut?

KARIN KÄMSBY

AMBITIÖST OM ÖLIV PÅ OST- OCH VÄSTKUST

INOMSKÄRS – OM ÖARNA UTANFÖR
FJÄLLBACKA OCH HAMBURGSUND [31]
Karl-Allan Nordblom (text)

Håkan Berg, Bertil Quirin (foto)

WARNE FÖRLAG

SKÄRGÅRDSLIV [32]

Sören Colbing (foto och text)

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

OM DE FASTBOENDES havsbandskultur genom århundraden handlar *Inomskärs – Om öarna utanför Fjällbacka och Hamburgsund* av Karl-Allan Nordblom, själv med många års erfarenhet som yrkesfiskare.

Till hjälp för illustrationer i sin personliga hembygdshistoria har Nordblom tagit fotografierna Håkan Berg och Bertil Quirin. Håkan Bergs nytagna färgfotografier – mjuka och valörrika översiktsbilder i vilsamma kompositioner – redovisar de platser och små fiskebyar som Nordblom uppehåller sig vid. Bertil Quirins svartvita fotografier av yrkesfiskare skildrar ett hotat yrke; flera av bilderna är också fotograferade tidigare.

Utan bildmaterialet hade *Inomskärs* varit en mycket mera introvert berättelse p.g.a. mängden lokala anekdoter. För även om fotografierna också skildrar det lokala, så återberättar de med öppnare perspektiv. Ett väldigt bra bildtryck där det vita är vitt samt en ren och samstämmig färgskala håller ihop berättelserna till bok. Också det svartvita trycket klarar utmärkt separationer i både hög- och lågdagrar.

Inte lokal alls och med mycket information om skärgårds- och vattenfenomen är Sören Colbing i sin senaste bok *Skärgårdsliv*, där han riktar blicken mot fastboende i Stockholms skärgård. Han har intervjuat en skärgårdsbonde, båtbyggare, lärare, segelmakare, sjöpolis, bokbindare, naturbevakare med flera ö- och glesbygdskyrken. Intervjuerna

[28]

[29]

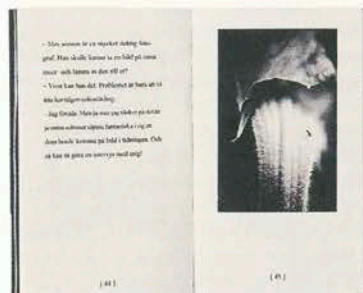
[30]

[31]

[32]

[33]

[34]

[35]

[36]

illustreras med reportagebilder och omges av varierade natur-, landskaps- och väderscenerier. Det är många bilder; faktiskt för många. Bildspråk och färg är ojämna och boken känns spretig. Några kill-your-darlings från de vackra och storslagna naturscenerierna hade lämnat bättre utrymme för de återstående. *Skärgårdsliv* är en rejäl bok på 200 sidor med 150 gram papper, vilket borde borga för bra bildåtergivning men det är ofta mörkt och murrigt med knallsvarta skuggor och svärta. Det är inte givet huruvida det är tryck, repro eller original som brustit. Synd på en bok som för övrigt är så ambitiöst genomarbetad.

MARIE NILSSON

SMÅTT OM SMÅTT FRÅN UPPSALA

KONTAKTKARTA [33]
Kristjan Aunver (foto)
Martin Landahl (text)
TERMES

FORTSATT EGENSINNIGA meddelar sig Kristjan Aunver och Martin Landahl även i nya boken från Uppsala med personliga betraktelser och upplevelser. Kul och lätt utflippat återges möten och samtal i text och bild om smått och smått i salig blandning, särskilt upplyftande är solroskapitlet. *Kontaktkarta* håller liksom tidigare böcker intimt format med små fotografier i svartvitt för betraktelse på nära håll.

Jag vet inte om de arbetar parallellt, om det är text som följer bilderna eller vice versa. Det kvittar antagligen för jag uppfattar resultatet som en produkt av nära samarbete, särskilt när de berättar något faktiskt upplevt mer än i de mer poetiska betraktelserna; där kan texten ibland beskäftigt platta ihop bilderna till mer entydiga ordillustrationer.

Jag gillar verkligen hållningen att fotografera de mest alldagliga miljöer, sådär i förbifarten, med utsnitt och kompositioner som snabbt visar det väsentliga men ändå förblir underfundiga. Tyvärr blir helhetsintrycket ändå för mycket i förbifarten, eftersom tonomfånget är alldeles för platt – många av bilderna skiljer sig inte stort från bättre rank-xerox-kopior – och ger inte den stadga som både bilderna och ögat behöver. Så till nästa bok, satsa en slant på repro och bildtryck. Det kommer att ge omedelbar utdelning.

MARIE NILSSON

ORDLÖSA PORTRÄTT BEHÅLLER HEMLIGHETER

KRÅK ULOF I BÄCK Å ANA RIKTI FOK.
FOTOGRAFIER AV KARL LÄRKA 1916–1934 [34]
MODERNISTA

NORRLJUS.
PORTRÄTT AV JÄMTLÄNDSKA KONSTNÄRER [35]
Fredrik Herrlander (foto)
Helena Östlund (text)
EGEN UTGIVNING

ALLT KOMMER ATT FIXA SIG [36]
Martin Bogren
EGEN UTGIVNING

UNDER LEDNING AV ETNOLOGEN Ola Bannbers skulle under sommaren 1919 rasblandningen i Finngruvans by i Dalarna kartläggas. I expeditionen befann sig en man, fotografen Karl Lärka, som porträtterade invånarna i byn medan vetenskapsmännen mätte kranielängder, käkben, kroppsdelar och jämförde fysionomier. Avsikten var att konstatera befolkningens karaktär. Detta uppdrag gjordes i en tid av het debatt om behovet av att inrätta ett rasbiologiskt institut.

Ola Bannbers var anhängare av vetenskapsmännen Gustaf Retzius och Herman Lundborgs teorier. Den förstnämnda var son till den internationellt välkände vetenskapsmannen Anders Retzius som hade klassificerat kranier i dolicocefala (långskalliga) och brakycefal (kortskalliga). De dolicocefala var aggressiva, företagsamma, initiativrika och strävade alltid framåt. De brakycefala däremot var konservativa, långsamma och drogs till familjeliv. Den första gruppen representerades av svenskar och andra nordeuropeer medan den andra gruppen representerades av det slaviska folket.

Gustav Retzius hade tagit över faderns idéer och 1882 grundade han Svenska sällskapet för antropologi och geografi. Den centrala uppgiften var under flera år skullmätningar, vilka bl. a. gjordes på 45 000 värnpliktiga. Resultatet publicerades 1902 med påpekandet att Sverige hade »världens renaste germanska gren».

Argumentationen för att inrätta ett statligt rasbiologiskt institut var att samlas material om befolkningen i Sverige för att utreda bl. a. ärfliohetsförhållanden. Ett rasbiologiskt institut var förknippat med landets säkerhet, det var ett skydd mot en inre fiende: defekta, asociala, abnorma och brottsliga människor. I riksdagen var man positiv till initiativen med stöd bland annat från Medicinalstyrelsen och

Karolinska Institutet. De få riksdagsledamöter som motsatte sig projektet hade som motargument att kostnaderna var för höga. Däremot hade man inga ideologiska motargument. Förslaget antogs 7 maj 1921 och året därpå leddes institutet av Herman Lundborg, som tidigare haft en framträdande roll i Svenska sällskapet för rasygien. Vid institutet fanns även en statistiker, en antropologisk assistent, en genealog och en fotograf. Den årliga budgeten var 60 000 kronor. Institutet var det första av sitt slag i världen.

Institutet hade stort inflytande över Vetenskapsakademien och hade många internationella föreläsare, bl. a. Eugen Fischer som så småningom skulle bli föreståndare för Berlins institut för rasbiologi. Ett av de första uppdragen för Svenska Rasbiologiska institutet var att mäta cirka 100 000 personer. Fyra år senare kom boken *The racial character of the Swedish Nation*.

Herman Lundborgs doktorsavhandling handlade om en ärftlig sjukdom, en typ av epilepsi som blivit föremål för »degeneration» och utvecklats till mera elakartade stadier till följd av inavel. Lundborg underströk att den ärftliga defekten hade accentuerats genom »olämpliga» äktenskap och att landet genom rasygieniska åtgärder försvarade sig mot ett inre hot. Lundborg förvandlades till en auktoritet inom det medicinbiologiska området och 1913 utkom en tysk version av hans doktorsavhandling *Svenska folktyper* (1919), illustrerad med mallar över hur svenskar borde se ut. Enligt Lundborg, var Nordens huvudraser svenskar, finnar och lappar. Lundborg blev docent i rasbiologi och medicinsk ärftlighet år 1916 och fem år senare chef för Rasbiologiska institutionen i Uppsala.

»Det var i detta vetenskapliga klimat som fotografen Karl Lärka fick sitt första betalda uppdrag.»

Det var i detta vetenskapliga klimat som fotografen Karl Lärka fick sitt första betalda uppdrag. Lärka som upprepade gånger hade sökt ekonomiskt stöd för sina egna fotografiska projekt bl. a. hos paret Zorn, men alltid utan framgång, tackade ja till detta enda avlönade fotografiska arbete inom ramen för Dalarnas hembygdsförbunds rasbiologiska undersökningar.

Lärka cyklade eller red omkring i sina hemtrakter, Sollerön, med sin tunga amerikanska storformatskamera för 13 x 18-plåtar. »Kalla mig inte

fotograf, kalla mig hembygdsforskare» brukade han säga. Lärka har en bred produktion som sträcker sig från 1916 t.o.m. 1934 innan han tvingades att överta skogsarbetet efter sin fars död. Han föll i glömska tills Sune Jonsson återupptäckte honom med boken *Karl Lärkas Dalarna* på 70-talet.

I boken *Kråk Ulofi Bäck å ana rikti fok*, har redaktörerna valt att visa bilder som sträcker sig över fotografens hela produktion. Seriosa människor, de allra flesta arbetande människor, poserar tålmodiga inför Lärkas kamera. Bilderna av paret Larsson från Strömbo, Idre 1929, är en av de mest tilltalande, liksom bilderna av fyra kvinnogenerationer fotograferade just i Finngruva 1919. Här sitter fyra kvinnor fotograferade först framifrån sittande i de utburna pinnstolarna och med själ på huvudet. Senare blir de fotograferade sittande på sidan utan själ. Man undrar varför Lärka väljer denna posering. Vad är det man vill konstatera? Är detta inte ett bildspråk som kan förknippas med en maktstruktur där Lärka är en del? Hur läser man de bilderna? Tyvärr är det de enda bilder som vi får se från Lärkas uppdrag sommaren 1919.

Boken presenteras i ett mycket givande förord av Per Wirtén. Där ges en balanserad bild av Lärkas arbete. Han presenteras som en fotograf som var intresserad av människors berättande som »motstånd mot etnologernas enkelspåriga typindelningar». Samtidigt påpekar Wirtén att Lärka »verkade i ett socialt och möjlig politiskt sammanhang som präglar fotografierna. I själva verket är hans bilder svåra att tänka utan den så kallade ungdomsrörelsen som svepte med honom under några år i början av 1900-talet och som fick betydande följdverkningar i just Dalarna».

Men flera frågor återstår ...om Lärka var ett offer för kulturklimatet som landet befann sig i under 20–30-talen eller om han var en medveten deltagare i den »vetenskapliga» expedition han deltog i? Om Lärkas arbete överlevde ideologin hos rasbiologiska undersökningar? Frågor som är högst giltiga att ställa till övriga konstnärer och intellektuella från den tiden i ett försök att klargöra vår egen historia.

UNDER TRE ÅRS TID reste fotografen Fredrik Herrlander och journalisten Helen Östlund runt i Jämtland för att möta landskapets konstnärer. De väljer att visa porträtt av konstnärerna och inte konstverken; »eftersom vi vill lyfta fram människan bakom verken» skriver författarna i inledningen.

Som läsare och betraktare går man igenom be-

berättelserna i jag-form av en rad verksamma konstnärer. Generösa ytor finns för både text och bild. Att lyckas porträttera en konstnär eller författare visar sig ofta mycket svårt. Det krävs från fotograf och journalist en kännedom av både konstnärerna och deras verk. I *Norrljus* möter vi svartvita vältagna bilder i traditionell bemärkelse. Några av dessa höjer sig över andra, exempelvis de på konstnärerna Madeleine Heldorsson, Annika Persson och Mari Vedin Laaksonen.

MED UNGDOMLIG entusiasm ger sig fotografen Martin Bogren ut på olika musikfestivaler och fotografier unga människor. Han väljer att ta bilder rakt på ansikten, stilen är 1970-tal. Svartvit film, ett kort teleobjektiv och världen är mitt i. Eller som Martin själv presenterar *Allt kommer att fixa sig*: »en porträttbok om unga människor och deras framtidsvisioner och farhågor».

De flesta ungdomarna är positiva och glada när de uttrycker sina åsikter: »vi kommer att bo på månen. Vi kommer att göra allt, precis allting som det står i fantasiböckerna. Tänk, allting från typ 50-talet hände ju liksom. Precis allt hände. Vi kommer att bo på Mars liksom, jag lovar.» säger en överentusiastisk David, 21 år. Mer nyanserade tankar uttrycker Hansine, 20 år: »I framtiden är vi alla döda. Men vi lever för stunden». Trots välvilliga ambitioner, riskerar Martin Bogrens bok att uppfattas som ett uppdrag från Socialstyrelsen eller något ungdomsförbund som vill vara »i tid» med ungdomars tankar.

Flera av de fotograferade ungdomarna är de som i statistiken kallas »andragenerationsinvandrare»; ett bevis på att mycket har hänt sedan Ola Bannbers och Karl Lärkas kartläggning av Finngruvas samhälle.

PATRICIO SALINAS

SLAGSIDA MOT EN FAMILJÄR PIONJÄR

LINA JONN, EN BERÄTTELSE OM EN FOTOGRAFISK PIONJÄR OCH HENNES ATELJÉ [37]

Olof G Tandberg (text)
ATLANTIS

LUNDAFOTOGRAFEN Lina Jonn var verksam med egen ateljé 1891–1896 och hon skaffade sig snabbt rykte som duktig fotograf. Hon har begåvats med egen volym från Atlantis förlag: *Lina Jonn, en berättelse om en fotografisk pionjär och hennes ateljé*. Skribenten Olof G Tandberg, tillika sonson, bygger i

huvudsak skildringen på brevväxlingar mellan Lina Jonn och hennes (också hans egna) släktingar. Lika stor del av boken skildrar Lina Jonns privatliv som hennes yrkesliv, och det blir väl svepande kring fotografi för att boken ska bli något fotohistoriskt dokument av större dignitet. Flera av Lina Jonns fotografier får generös presentation – även om man enligt nedanstående skribent inte med säkerhet kan säga att det är just hon som alltid hållit i kameran.

Lite synd är det att slagsidan fallit åt det familjära. För även om man rörs av hennes alltför tidiga bortgång borde mycket mer ha funnits att berätta om Lina Jonns fotografiska gärning. I Föreningen Gamla Lunds årsbok 84 från 2002, *Fotografen och Lund* av Claes Wahlöö, finns ett avsnitt om Lina Jonns verksamhet. Hennes namn återfinns dessutom i flera sammanhang och man förstår att hon lämnat långt fler avtryck på det fotografiska fältet än vad som framkommer hos Tandberg. Inte minst Wahlöös sakliga men oerhört intressanta sammanställningar om allt kring fotografi i Lund under årens lopp, ger historiska referenser för Lina Jonns arbete.

I *Fotografen och Lund* berättas också kort om Lina Jonns syster Maria, även hon fotograf. Hon övertog Linas del i ateljén 1896, öppnade egen firma 1908 med ateljé och fotobutik samt hade filial i Malmö 1905–1908, 1906 filial i Burlöv; allt under namnet Lina Jonn. Även fler av systerns Jonn deltog aktivt och under många år i det fotografiska arbetet.

MARIE NILSSON

DET BYGGDA BLIR NATUR I DEN EVIGA STADEN

LJUSET OCH RUMMET [38]

Lennart av Petersens, Åke Hedström (foto)
Jesper Svenbro (text)

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

MITT FÖRSTA MÖTE med Lennart af Petersens fotografi var på dåtida Fotografiska museet på Skeppsholmen i Stockholm. Bilden från rivningsarna i Klara 1956, »De tre normorna», gjorde så mäktigt intryck att jag senare letade upp af Petersens och Per Wästbergs bok *Klara* på ett antikvariat. Bilden föreställer tre svartklädda kvinnor som med vind i kapporna hastar förbi en raserad fasad med fyra ont stirrande fönsterhåll. Sju år tidigare hade af Petersens tagit en liknande bild i Rom. En nunna

med en flikig vit huvudbonad, som om hon skyldes av fladdrande duvvingar, skyndar över Sankta Cecilia klostrets gård. Rom efter kriget, hoppet har tänts. Fasadens fönsterögon, denna gång halvöppna, följer nunnans snabba steg.

Plats, byggnad och människa. Scen, scenografi och skådespelare. I af Petersens bilder från 1949 års Rom, nu återutgivna i *Ljuset och rummet*, är människan en staffagefigur. Hon skymtar förbi eller väntar på sin entré i skuggan av valv och arkader. Inte heller arkitekturen är huvudperson i dramat, trots att bilderna ursprungligen utgjorde en konsthistorisk dokumentation. Nej, af Petersens har en märklig förmåga att se Rom, bortom dess magnifika byggnadsverk, som ett landskap. Det är som om bilden av de sju kullarna tränger sig upp ur den fattiga verklighet som var efterkrigstidens och visar sig för af Petersens som geologiska avtryck. Det råder ett omvänt förhållande i af Petersens bilder av staden Rom. Det byggda blir till natur, till klippmassiv, ur vilket svärten och ljuset karvar fram gatornas skuggiga raviner och soldränkta öppningar.

Och det »naturliga» som flämtar i solgasset – enstaka träd, ogräs på fasaderna och vattnet, svart över en stenlagd gård – blir till konstruerade ting på af Petersens scen.

»Det är som om bilden av de sju kullarna tränger sig upp ur den fattiga verklighet som var efterkrigstidens och visar sig för af Petersens som geologiska avtryck.»

Det var tillsammans med den danske konsthistorikern Christian Elling som af Petersens kom att fotografera för dennes verk *Rom, Arkitekturens Liv fra Bernini til Thorvaldsen. I Ljuset och rummet* är de ånyo publicerade bilderna ackompanjerade av en helt fristående text av antikforskaren och lyrikeren Jesper Svenbro. Bokens formgivare, Christer Strandberg står för den nya konstellationen. Med Ellings bok i handen har han prickat in af Petersens kameravinklar på Roms karta. Och sedan, som om kartan i sig inte räckte till, har han låtit fotografen Åke Hedström dokumentera sina fynd. I ett appendix följer Hedströms bilder av ett Rom idag, sett ur af Petersens en gång valda vinklar.

Varför har då Strandberg velat att af Petersens

bildvinklar skall återskildras? I Hedströms mjuka färgbilder finns inget av af Petersens karga landskap. Inte heller hans regisserade rum. Porten till Palazzo Muti, som stod öppen mot en upplyst gård och lockande med sitt djup, är stängd. Skådespelet är över. Det tillstånd, av att väntande hålla andan, som är själva grundtonen i af Petersens skildring, är förbi.

Det finns en fotogenre, vanlig i stadshistoriska sammanhang, där utvecklingen av en och samma plats visas som en serie av bilder. Man kan då se hur byggnader byts ut, hur staden sakta förändras. I fallet Rom är det inte så. Den Eviga staden tycks verkligen vara evig. Det mest fascinerande med Hedströms, i sig vackra bildsvit, är just detta – att ingenting har förändrats. Rom byggs inte om. Rom rekonstrueras. Och med byggnadernas korrigerande restaureringar och turismens bekräftande blick, justeras hela tiden bilden av staden Rom. I justeringen sker en förskjutning. Kanske det är denna Hedström och Strandberg griper efter? Vi har rört oss ett drygt halvsekel från af Petersens stad och från anno zero, kriget som förlamande nollpunkt. Ett filmteam har installerat sig på Sankta Cecilia klostrets gård. Fönsterna i fonden tycks blinka yrvaket. Med kartan nedstoppad vill vi snarare gå vilse än att hitta rätt, för att sedan själva återskapa bilden av staden.

HENRIETTA PALMER

EN GALJONSFIGUR SOM INSPIRERAT

LOOK AT US [39]

Tuija Lindström

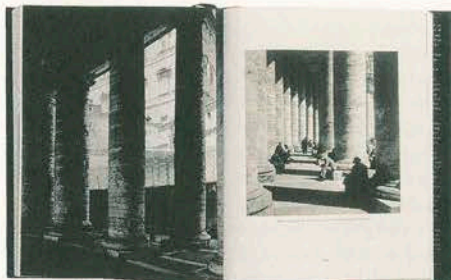
LILJEVALCHS KONSTHALL

DET FINNS CITAT som stannar kvar i folks minnen i evinnerliga årtal, och det för att de verkligen berättar något om den tid de yttrades i. Jacob Forsells bisarra uttalande om Tuija Lindström som en »strykjärnsprofessor» och om pressfotografers teleobjektiv som borde köras ner i halsen på henne är ett sådant.

Det var tidigt nittiotal och Tuija Lindström var nyutträd (första kvinnliga) professor på Fotohögskolan i Göteborg. Hon hade börjat driva skolan i en konsthistorisk, feministisk och mer teoretisk riktning (samt mot rörliga bilder) och talade om vikten av att på flera plan ifrågasätta centralperspektivet – vem är jag, vad är könet – samt fatfattet vad gäller det idédrivna fotot. Svenskt pressfoto förklarade hon dödstråligt.

[37]

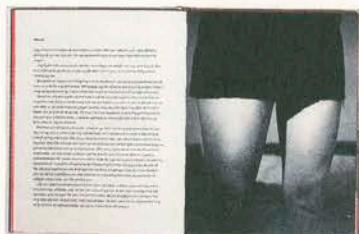
[38]

[39]

[40]

[42]

[41]

[43]

[44]

[45]

Medan vilda västern-längtande män alltid sett som ideal att resa så långt och exotiserande som möjligt, dramatiserade Tuija Lindström fram sin egen topografi i ett grustag om hörnet. När hon på 80-talet gjorde ett reportage från en strippklubb gjorde hon så egentligen självklara men nödvändiga saker som att vända kameran mot männens blickar på kvinnorna: torsken är objektet.

När hon så, efter ett iscensättande 80-tal i ateljén, drog ut kvinnan i naturen – som i bilderna på kvinnor som flyter i Tjursjön – ansågs det tabubrytande. Idag ter det sig lite överkligt: fast man vet att de flytande näckrosorna till kroppar är från 90-talet, är de lättare att föreställa sig som ett försök att reclaima Zorn-kurvor vid den andra feministiska vågen på 70-talet: man önsketänker att det var längre sedan. Mannens blick-formuleringsprivilegium består, men om de här bilderna togs idag skulle de nog uppfattas som mer romantiserande än provocerande.

Och det är bra: hur sorgligt skulle det inte vara om normer och gränser för skildrande av kvinnlig sexualitet inte förflyttats sedan Tuija Lindström började karva i den – och började inspirera många andra att fortsätta?

»Medan vilda västern-längtande män alltid sett som ideal att resa så långt och exotiserande som möjligt, dramatiserade Tuija Lindström fram sin egen topografi i ett grustag om hörnet.«

Nu är Tuija Lindströms fotokonst naturligtvis mycket mer än en motpol till bakåtsträvande och kastrationsrädd pressfotografi. *Look at us* fungerar som ett historieskrivande över den svenska fotografins de senaste decennierna: här finns dess avklarade etapper illustrerat i form av en galjonsfigurs karriär; från hennes avsteg från det dokumentära i slutet av sjuttioalet, till de postmoderna idéernas intåg i fotografin, till prövandet av en turistroll i *Look at us*.

Därför är de inledande orden i den här boken, gjord som utställningskatalog till utställningen *Look at us*, så absurda. Liljevalchs chef Bo Nilsson skriver om hur ställda hans konstbranschkompisar blev när han berättade vem som var föremålet för konsthallens nästa mitt-i-livetutställning. Han visste inte att

hon var så »kontroversiell» och människorna frågade »Hur vågar ni?». Om det är ett tecken på mod i svenskt konstliv att ställa ut en av de mest etablerade nu verksamma fotograferna vill man helst inte veta vad som betrakas som feghet i densamma.

MALENA RYDELL

DOKUMENTÄR ESTETIK ADLAR SOPHANTERING

LOS PEPEÑADORES [40]

Johan Sundgren (foto)

Stefan Jonsson (text)

EGEN UTGIVNING

»VARSÅGOD, SA HAN och stack en ljummen Pepsi i min hand. Där satt vi på två läskbackar i det gassande solskenet och trevade oss fram med ord om ditt och datt. De sista sobbilarna från de rikare områdena i den mexikanska staden Cuernavaca hade precis varit här en sista gång. Han skulle bara mata grisarna innan det var dags att ge sig av hemåt.«

Johan Sundgren berättar i den korta baksidestexten till sin bok *Los Pепенadores (The Scavengers / Sopsamlarna)* om sitt första möte med en av dessa, Don Chaquentín.

Det skulle bli fler. När Johan Sundgren utbildade sig till fotograf vid Escuela Activa de Fotografía i Cuernavaca, Mexiko, valde han att under långa tider leva tillsammans med sopsamlarna på stadens soptipp Milpillás. Resultatet blev en berättelse som balanserar på gränsen mellan det stora reportaget och en bok i miniformat. Allt som allt handlar det om tjugotre fantastiska bilder i svartvitt och en längre, avslutande text på tre språk (spanska, engelska och svenska) av kulturjournalisten Stefan Jonsson.

Upplägget är traditionellt, en bild på varje högersida och en kortfattad bildtext på den vänstra. Dessvärre är de senare bara på spanska och även om bilderna är mycket fotografiska och därför kan tas ur sitt sammanhang men ändå fungera, så känns de lite övergivna utan förklarande bokstäver.

Bildjournalistik handlar som bekant om både och, både text och bild, och det är först när jag läst och begrundat texten som jag tar till mig bilderna fullt ut, ser hur Johan Sundgren med sin dokumentära estetik »adlar», för att använda Stefan Jonssons ord, sophanteringen till att bli ett exempel på människans strävan – från födelsen, den första dagen, som i fotot av den nydöpta Maribel, till döden, den

yttersta dagen, som i bilden Chupacabras sista dag, där den döde vilar på en bräcklig brits mitt på sop-tippen.

Tillsammans berättar Johan Sundgren och Stefan Jonsson en angelägen och engagerande historia, om att finna ett värde bland soporna – inte bara ett som går att omsätta i pengar utan också ett mänskligt.

PER LINDSTRÖM

MÅLTIDEN MER ÄN SJÄLVA MATEN

MAT FÖR GUDAR.

LIBANESISK MATKULTUR FRÅN BEIRUT CAFÉ [41]

Donald Boström, Pelle Berglund (foto)

Donald Boström, Anders Hasselbohm (text)

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

ETT HELHETSGREPP på en måltid tar Donald Boström som redaktör för *Mat för gudar. Libanesisk matkultur från Beirut café* med presentation av Libanon, mat, vin och annat som pågår kring matborden.

Boström som under många år arbetat med krigsrapportering från mellanöstern hymlar inte om hur intresset väcktes: »För mig blev det libanesiska köket konfliktens motsats, symbolen för det goda som jag längtade hem till på kvällarna.« Anders Hasselbohm och Donald Boström skriver om Libanon; Boström har också fotograferat där och låter intressant nog landets politiska situation göra avtryck. Det måste vara ytterst ovanligt i genren påkostade kokböcker; som vanligtvis inte påminner om något som kan tänkas minska matlusten.

Pelle Berglund står för mat- och interiörbilder från Beirut café. Det är snyggt gjort med läckra mezetallriker, stort uppdragna med kort skärpedjup i behaglig färgskala, inbjudande. Om just de stekta grodlären inte verkar så aptitliga beror det inte på Berglund.

Beirut café – en restaurang i Stockholm – står för recept och är platsen för många bilder. Men trots denna navposition dominerar restaurangen inte, till skillnad mot *Begs konditori i Marstrand* (se sidan 11). Och boken förblir bok.

Initierade magdansöser har säkert invändningar mot beskrivningen av orientalisk dans, men syftet är nog att presentera en ny kultur till ovan publik, som kan bli lite nervös när det plötsligt dyker upp lättklädda damer till suggestiv musik mitt i maten.

MARIE NILSSON

DÖRRAR ÖPPNAS BAKOM ORDEN

MED KROPPEN SOM SLAGFÄLT [42]

Catharina Gotby

AMFORA

»PERSONERNA PÅ BILDERNA har inget samband med texterna« står det som en ren sakupplysning längst bak i Catharina Gotbys nya bok *Med kroppen som slagfält*. Meddelandet är på ett sätt sant, på ett annat falskt. Kanske är det inte just de i boken avbildade som i intervjuform så obegripligt modigt ger ut sina liv till läsaren. Men det spelar mindre roll, sambandet finns redan mellan mig som läsare och betraktare och den unga kvinnan på bilden med rakat hår och de klaraste av ögon. Ett samband som handlar om identifikation. Vi är alla människor, några av oss bara så mycket hårdare åtgångna av sina livsvillkor.

Att läsa de fem livsberättelserna i boken, hämtade ur fotografens egna radiodokumentärer, är som att översköljäs av ett brutalt regn. Obehagskänslan tar aldrig slut, den kryper in under kragen, rinner efter ryggen, man kan inte skaka den av sig. Orden, andras ord, är lånade och omhändertagna som de dyrgripar de är, befriade från alla former av fördömande skuldbeläggning. Det är svårt att få människor att berätta på det här sättet, svårt att lyssna, svårt att förvandla den här sortens tal till skrift. Den lyssnande finns med, lite i förbigående, och blir synliggjord genom glimtvisa tilltal: »Du undrar hur det kommer sig att...«. Plats bereds för den läsande, man känner sig inbjuden, delaktig, medansvarig.

»Jag lägger handen mot bilden av den igenmurade dörren och känner hur handflatan rispas sönder.«

Detta är berättelser som utspelar sig nära det stup där ordet och bilden tvingas ta varandra i hand för att överleva. Tillsammans står de där och svajar mellan att hoppa ner i avgrunden eller berättas. I texterna låter det som om allt uppenbaras och ingenting döljs. Bilderna visar att det finns andra sätt att berätta, flera skikt att synliggöra innanför det sagda. Dörrar öppnas bakom orden till en mera fysisk, taktill upplevelse. Jag lägger handen mot

bilden av den igenmurade dörren och känner hur handflatan rispas sönder. Blodet droppar ner på mina egna händer när jag betraktar kvinnan som vrider fram sina vita sönderskurna underarmar mot min blick. Kroppar, rispor, märken, sår. Yttre landskap och inre. En ensam balkong, inte vilken som helst, man anar att den utgör platsen för en urscen. Ett bandagerat ansikte, inlindat, mumifierat redan i livet. Det förödda månlandskapet inuti en missbrukad människa. Så ser de ut, de själsliga brist-sjukdomar som orden berättar om.

Slagfält – se stridsplats – står det i ordboken och nog är det en strid, ett krig, som utkämpar sig i texten såväl som i bilderna. Titeln och författarens /fotografens namn står ristat i svart på bokens vita pärm. Bokstäverna är påtagliga, som ärr på huden. Hur illustrerar man ett krig som utspelar sig inuti? Den blanka ytan efter en död kropp, röntgenbildens sakliga datering av det osynliga, en suddig återgivning av en dubbelyxa – (eller är det skuggan av en ängel?). Fotografen söker sig andra vägar än de givna och riktar sökaren mot det osagda. En slående tystnad strålar ut från bilderna, ett outtalat hot som står i kontrast till ordens öppenhet.

»Jag törstar efter livet«, ropade en av de intagna på avd. 6 på Rålambshovs sjukhus, i Catharina Gotbys förra bok *Eviqt brinnande tid* som kom ut 1992. Trots att det alltså gått tolv år mellan de båda böckerna finns det en beundransvärd konsekvens i Gotbys sätt att oförtrutet försätta att undersöka och komplicera denna längtan. I den förra boken mötte vi människors öppna ansikten på snart sagt varje bild, i den nya är det glesare mellan dessa direkta möten. Här finns ett friare sätt att gestalta den smärta som texterna talar om. Detaljer, fragment, starkt laddade föremål och miljöer används för att skildra inre tillstånd som inte alltid öppnar sig för en mera direkt avbildning.

Sist i boken får vi veta hur det gått för de medverkande. Kanske finns det trots allt en smula hopp. Thina utbildar sig till lokförare. Angela till journalist. Mikael arbetar på restaurang och bor med sin katt i en förort till Göteborg. Men Lars är död.

Den allra sista bilden utspelar sig på marken. Nära jorden, gräset, maskarna, men också nära det groende fröet. Allt det olevda som ännu inte sett dagens ljus.

MARIE LUNDQUIST

BILDERNA GÖR LILLEMEN RÄTTVISA

MINA KATTERS TJÄNARE [43]

Ulf Sjöstedt

WARNE FÖRLAG

INTIM ÄR ORDET för »kattpappan« Ulf Sjöstedts nya fotobok. Den är så privat och utlämnande att jag blir generad. Ett familjealbum med bilder i färg och mjukt svartvitt av Sjöstedts exfru Ulla och de fyra katterna: Lilleman, Lisa, Bamse och Tina. Här är det inte i första hand fotografierna som är vackra utan katterna, särskilt den vilddjursmönstrade hankatten Lilleman med sin tegelröda nos, orangekantat gula ögon och spetsiga svarta örontofsar. Eller snarare: bilderna ser ut att vara valda utifrån kriteriet att göra motiven rättvisa. Ja, för att Lilleman verkligen är till sin fördel på just den bilden på sidan elva när han vilar musklerna i sin favoritställning på balkongracket och för att han var så söt när han var liten och stack upp sin förtjusande lilla kattungenos över korgkanten tillsammans med sin bror...

»Tankarna går till den amerikanska fotografen Nan Goldins utlämnande porträtt av sina vänner...«

Den grafiska formen är motsatsen till trendig och katternas »tjänare« det vill säga Sjöstedt, beskriver okonstlat och oförblommerat hur han inte får något »gjort« när Lilleman trampar på datorns tangentbord eller hårar ner diabiliderna han försöker montera och Bamse piper under stolen och kräver att få bli smekt över magen och Tina tror att hon är människa och sätter klorna i läret i honom för att få äta vad hon vill, mest rätt kött och rå fisk, medan Tinas dotter Lisa kräver att få sin fisk, helst torsk, och serverar på diskbänken...

Det är klart att det blir rätt jolmigt här och där, men inte jolmigt som på sådana kattvykort som Pressbyrån sålde förr i tiden utan tack vare berättarens stora självförtroende märkligt, annorlunda och fascinerande. Tankarna går till den amerikanska fotografen Nan Goldins utlämnande porträtt av sina vänner, fast med den avgörande skillnaden att Sjöstedt har valt söta, snälla, hemtrevliga bilder för att visa hur lycklig han är med sina katter och hur

bra de har det tillsammans i en stor villa med vildvuxen trädgård utanför Göteborg.

Han drar sig inte för att skriva: »Många föräldrar för att inte säga de allra flesta längtar tillbaka till den tid när barnen var små. Har du katt har du småbarn hela livet.«

Och på ett annat ställe: »Även om jag inte tror på något liv efter detta så är det ändå katt jag skulle vilja bli, om det fanns ett andra liv.«

Ulf Sjöstedt lämnar inte ut sina katter/vänner han lämnar ut sig själv.

SUSANNE PAGOLD

LIDANDE GÖR SIG SNYGGT PÅ BILD

NO, I'M FROM BORÅS [44]

Ola Wong (text)

Magnus Laupa (foto)

ORDFRONT

VÅR FÖRBANNADE RÄTT [45]

Tora Mårtens (foto)

Maja Frankel (text)

ATLAS

NÄR LORT-SVERIGE byggs bort, gatorna städats och originalen assimilerats gick vi miste om en viss inhemsk exotism. Svenska fotografer fick söka sig bort från det svenska i jakt på autenticitet och bra bilder; till gatubarn i El Salvador eller ölkaféer i öststaterna. Men det är en större utmaning än man först kan tro. Man måste förstå platsen, se den, se människan i sitt sammanhang. Alla fotografer lyckades inte med sina försök. Vissa skrev förstås historia.

Journalisten Ola Wong som skrivit *No, I'm from Borås*, har rötter i både Kina och Rumänien. När han gav sig ut för att söka sina rötter tog han med sig fotografen Magnus Laupa. *Vår förbannade rätt* tar avstamp i FN's barnkonvention. Fotografen Tora Mårtens har rest jorden runt tillsammans med författaren Maja Frankel för att träffa ungdomar som trots att deras hemländer i de flesta fallen ratificerat konventionen – varit mycket illa. Bilderna hjälper i bägge böckerna till att berätta historien men framför allt känns det som om de finns där för att understryka Sveriges normalitet.

I förordet berättar Ola Wong att han en gång var på en saksaklubb. En kvinna uppvaktade honom. »Är du från Brasilien?«, frågade hon. »Nej, jag är från Borås«, svarade han. Kvinnan dröp av. Borås är platsen där Ola Wongs föräldrars ursprung löpte

samman, men Borås är ingenting, Borås är ett neutrum. Magnus Laupa har heller inte tagit några bilder i Borås. Han har fotograferat rumänska fåraherdar och kinesiska gamlingar, smutsiga barn och skrotbemängda bakgårdar. Det är fina bilder – han har en känsla för ljus – men för att riktigt kunna bedöma Magnus Laupas kvaliteter hade jag velat se bilder från Borås.

»...framför allt känns det som om de finns där för att understryka Sveriges normalitet.«

Tora Mårtens har stått inför ett antal svåra avvägningar. Lidande är snyggt på bild, men blir lidandet för estetiserat blir det inte begripligt. Mårtens har haft svårt att hitta en balans; hon har tagit porträtt på de intervjuade ungdomarna och barnen, hon har tagit miljöbilder så att vi ska förstå deras sammanhang. Men hon har inte velat göra avkall på sin drift att ta snygga bilder. I vissa fall uppstår en olycklig distans, men lika ofta ser man olyckan i objektets blick.

När jag tittar på bilderna i dessa bägge böcker tänker jag att de redovisar en svensk bild av världen; empatisk, estetisk och engagerad. Om än något distanserad.

PO TIDHOLM

ALL TID FINNS PÅ ÄLSKAD Ö

PUTTERSJAUS E DINTORNI [46]

Giorgio Masnikosa

MASNIKOSA FÖRLAG

JAG HAR I FLERA ÅR undrat var »la isla bonita*« ligger? Är detta bara ett begrepp? En dröm? En flykt? Ett behov? Öar som jag besökt eller hört talas om, som förtrollat mig är flera. Chiloe, längst ner i södra Chile med sina historier om sagor liknande de som finns på Island, eller ön Rab i Adriatiska havet med sina lagerträd, aspar, cypresser, fikonsträd, rosmarin, barrträd och hundra år gammal agave. Eller Stromboli, den nordligaste av de Eoliska öarna med sin hotfulla miljö. Öarna är nödvändiga för själen, för reflektionen, för att närma sig de ursprungliga gudarna.

Gotland tillhör den typ av öar, platser, där människan kommer närmare sin egen historia. Där det

oändliga blir tydligt. Under det vackra namnet *Puttersjaus* (»puttrande, sjudande brunn») e *dintorni* (omgivning) skildrar, i svartvita bilder, den Trieste-födde italienaren, fotografen Giorgio Masnikosa Gotland som en poetisk saga. En »filosofisk vandring i verkligheten som jag såg den. Ett letande i det enkla och kanske banala« påpekar Giorgio i bokens förord.

Giorgio Masnikosa är en man som visar sin förälskelse till ön genom att observera trakterna omkring sig, långsamt, som för att ge oss en känsla av att tiden står stilla. Med bilderna kan man lätt fantisera om tiden med Franciscanermunkarna under 1300-talet eller fundera över intrycket som Carl von Linné fick när han besökte ön 1741 eller när spanska sjukan härjade strax före första världskriget eller om alla dessa båtar som passerat ön.

I tio år under oräkneliga cykelturer, »mellan misslyckade middagar, gräl och kärleksstunder« med familjen, samlar Masnikosa en mängd bilder från nordöstra Gotland, gränsande till det gamla militärområdet vid Valleviken och i närheten till Puttersjaus. Ensamma stränder i Hallhangvars, en övergiven buss med skylten Vaxholm på Fårö, några träd i mörkret i Kauparve, en flicka hoppande i vattnet, en sönderrostad båt på Fårö... det är många visuella upplevelser som man förknippar med drömmar.

»...en flicka hoppande i vattnet, en sönderrostad båt på Fårö... det är många visuella upplevelser som man förknippar med drömmar.«

Men också med sagor som hör till den muntliga berättelsen. Enligt Gutesagan kom kristendomen till Gotland genom den norske helgonkungen Olov. Han var på flykt och ankrade i Akergarn (idag S:t Olofsholm i Hellvi på nordöstra Gotland). En man vid namn Ormika tog emot den nya läran av Olov och byggde där ett bönhus. Om man tar vägen mellan Hellvi och Lärbro passerar man Domarelund, där det finns skeppsättningar, och Lajkarhed. Enligt sägnen var det på Lajkarhed som Olof den helige utkämpade ett slag mot hedniska gutar från norra ön som inte alls ville låta kristna sig.

Eller om »De små under jorden« (Di sma unda jordi) som är smått folk som bor under marken och just därför måste man ta hänsyn till dem. Enligt sagan bör man inte hålla ut skällhett vatten direkt

på marken, etc... med andra ord är väl »Di sma unda jordi« ett uttryck för att man bör värda den mark man klampar omkring på. Det är samma tanke som guidar Giorgio Masnikosa på hans utflykter sedan sommaren 1994. Eller som han själv skriver, »jag hoppas att människor i framtiden skall ha mera respekt och vishet och i stället rädda, restaurera och underhålla de sköra omgivningar som Puttersjaus e dintorni erbjuder sina besökare.«

PATRICIO SALINAS

*den vackra ön

MYCKET HÅR I GROVKORNIG TID

SJUTTIO TAL [47]

Jan Lundgren (red)

BOKFÖRLAGET MAX STRÖM

1970-TALET VAR en härlig tid. Det vimlar av oborstade mustascher, skägg, polisonger, kalufser och hårsvall i antologin *Sjuttio tal*; Bokförlaget Max Ströms senaste fotomminnesbok. Radikaliteten var stark och det var på många sätt en härlig tid, som bland annat kollektivt segervisst manifesteras genom dessa generösa hårväxter, uppknappta skjortor och korta kjolar av individer uppmuntrade av lockrop som Tillsammans är vi starka! Gör uppror! Ta din rätt! Ett årtionde långt från 90-talets anpassningsrakade lemmar.

Det var likaså en svartvit och grovkornig tid; bildmaterialet innehåller en del illa kopierade demonstrations- och arbetsplatsbilder från pressade filmer. Men såhär i efterhand stämmer dessa förvånansvärt väl överens med det grovkorniga artilleri som figurerade i decenniets politik.

Alla bilder i boken är nyhetsbilder från Pressens Bilds arkiv, även fotografierna från arbete och fritid. Det är händelser från en tid med begränsat medieutbud då majoriteten läste samma tidningar och såg samma TV-program; en förutsättning för en likartad, om inte likriktad, värdegrund. Men det är bilder som inte bara återberättar utan också åter-skapar – eller nyskapar – det gemensamma. Även om anspråket inte uttalat är att skriva historia, gör man det ändå med sådana här minnesböcker och därför är redaktören Jan Lundgrens urval viktigt.

Sjuttio tal är till stor del en minnesbok över de som då var unga och deltog i de manifestationer som ägde rum på nyhetsplats. Mängden demonstrationsbilder motsvarar säkert nyhetsrapporteringen

men grovt uppskattat lär det ha varit maximalt tio procent av alla som aktivt deltog i dessa, liksom en begränsad skara tog del i olika musikfestivaler, strejker och sympatyttringar.

Men vad som uppenbarligen slog igenom i de breda lagren oavsett partisympatier, det är hårtillväxten (och stora glasögonbågar över halva ansiktet). Hårväxterna protestsignalerar mot den äldre och gleshåriga generationens värderingar, men även i maktens korridorer började det växa till sig här och där; kanske samtidigt som radikaliteten sugs upp och tunnans ut.

»Hårväxterna protestsignalerar mot den äldre och gleshåriga generationens värderingar, men även i maktens korridorer började det växa till sig här och där...«

Under 80- och 90-talen har hårsymbolerna blivit tydligare. Det verkar som om en del yngre medelålders män har bytt strategi. Istället för att markera avstånd till den äldre generationen har man kapitulerat och visar samhörighet/underkastelse genom att raka bort allt huvudhår. Eller är det en strategi för att fördröja avslöjandet av sin egen annalkande flint när makt numera också kommit att förknippas med ungdomlighet? Kvinnorna som fortfarande står utanför många makthegemonier agerar också vankelmotigt med rakade ben och extra löshår på huvudet.

Det ska bli intressant att se hur det slår igenom i en minnesantologi om trettio år.

MARIE NILSSON

VARJE STADSDEL HAR SIN HISTORIA

STOCKHOLM UTANFÖR TULLARNA NITTIOSJU STADSDELAR I YTTERSTADEN [48]

Göran Fredriksson, Ingrid Johansson (foto)

Göran Söderström (red)

Nio olika författare (text)

STOCKHOLMIA FÖRLAG

MED BOKEN *Stockholm utanför tullarna* har Stockholms stadsmuseum gett gestalt åt ett gigantiskt arbete. Sedan 1997 har en dokumentation av ytterstadens 97 stadsdelar pågått och under hösten 2003

publicerades detta projekt i en diger volym. Boken är efterlängtat för alla stadsbyggnads- och arkitekturintresserade. Den har också uppmärksammats för sin sakliga fokus på samtliga ytterstadsdelar – inte bara de pittoreska, de experimentella, eller de för den delen, socialt kritiserade.

Detta är dokumentation. Stadsmuseet har här inte sett det som sin uppgift att beskriva en social kontext och man undviker också all analys av arkitektur och stadsplaner. Vad som däremot betonas är de positiva och ibland kanske okända innehållen och karaktärerna i ytterstadens olika delar. Andemeningen är att varje stadsdel har sin historia värd att berätta och sina bilder värda att visa. Ny bebyggelse ställs jämte historisk. Skivhus bredvid grosshandlarvillor. Varje punkthus, varje småstuga och varje av lamellhus kantad gata har lika dignitet och skildras med samma uppriktiga intresse.

Objektiviteten förstärks också av bokens alfabetiska ordning. Detta känns som ett samtida och passande grepp. Ett slags demokratiskt uppslagsverk med en inledande förklaring. Akalla följer på Abrahamsberg, Hansta efter Grimsta. Men, en vis invändning väcks ändå. Ambitionen till trots, förstärker den icke-hierarkiska ordningen fördomar om ytterstaden som likriktad och disparat och därigenom motverkas bokens syfte.

»Varje punkthus, varje småstuga och varje av lamellhus kantad gata har lika dignitet och skildras med samma uppriktiga intresse.«

En kronologisk eller geografisk ordning hade gett en annan förståelse – att ytterstaden inte bara består av lösryckta namn utan har en begriplig, om än delvis dold, karta. En sådan skildring saknas nu visserligen inte, utan finns i bokens inledande kapitel. Men väl inne bland stadsdelarna går man ändå vilse och längtar efter en mer tydlig, kanske grafisk, koppling till grundberättelsen. Uppslagsverket som form, förstärkt av kartor, sökregrister och korsreferenser, hade kunnat göra ytterstaden en ännu större tjänst.

Bokens två fotografer, Ingrid Johansson och Göran Fredriksson, båda anställda på Stadsmuseet, har delat stadsdelarna mellan sig. Ingrid Johansson, som också är bokens bildredaktör, står för den större arbetsinsatsen med tre fjärdedelar av bokens fotografiska material. Däribland en del höstliga

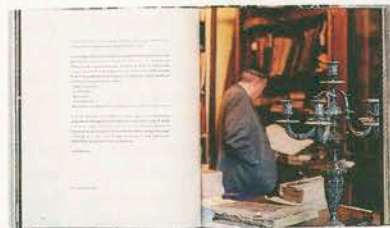
[46]

[47]

[48]

[49]

[50]

[51]

[53]

[52]

flygfoton som i viss mån ersätter de övergripande kartor man saknar som beskrivande inledning till varje kapitel.

Det är också Ingrid Johanssons bilder som vid noggrannare läsning tränger sig förbi katalogens obligatoriska skildring av hustyper och centrumbebyggelse. I Johanssons bilder finns en tydlig vilja att teckna det specifika och här finns en lyhörddhet inför stadsdelarnas olika landskap och stämningar.

Boken saknar som princip detaljbilder och ambitionen att skildra huvuddrag kan därför lätt bli förvirrande likt från stadsdel till stadsdel. Tillsyns samma småhus och samma smalhus följer på varandra. I Johanssons bilder finns dock en läsning av arkitekturen, i samspel med topografi och natur, som förstärker beskrivningen av varje stadsrums individuella karaktär. När landskapet är övergripande skildrar Johansson arkitekturen som undfallande och följsam. När det är arkitekturen som är specifik, lyfts denna ur sin bakgrund och målas upp mot storslagna himlar. Johansson har också förmågan att se de slumpmässiga surrealistiska kompositioner i bebyggelsen som kan uppstå i ytterstaden och som får en att med nyfikenhet börja fundera på Fagersjö och Högdalen.

HENRIETTA PALMER

GENERÖST TÄNKT I JUBILEUMSBOK

TEMPLETS STEN FÖLL PÅ FÖRENINGSGATAN [49]

Merja Dias (foto)

Claes Fürstenberg / Jan Mark (red.)

MALMÖ MUSEER

LÄNGST BAK finns listan på sponsorerna: Sju familjer, ett aktiebolag samt Malmö forsknings- och planteringsförening. Malmö synagoga firar hundra år och utan detta stöd skulle väl inte denna jubileumsbok kommit ut.

I förordet skriver Bernt Katina, ordförande i Judiska Församlingen i Malmö: »bjuder vi in alla som vill veta mer om synagogans historia, arkitektur och innehåll. Vi berättar om livet i och utanför synagogan. Ett myller av människor ger sin bild av vad synagogan betytt för dem.« Det är generöst tänkt och vackert och levande genomfört.

Skrivarbete och intervjuer har utförts av fristående journalister. Malmö Museums Merja Diaz har fotograferat vackra kompositioner med starka interiörer från synagogan, där mjukt framhävda detaljer

understryker en ibland symbolisk funktion och vikten av dess existens. Intervjuporträtten är rena och stillsamt förtroendefulla. Däremot bryter några obegripligt uppslagsuppdagna »reportagefoton« av med oskarpa och kornighet.

Jag har full förståelse för sponsorernas önskan att sätta på pränt historien om Malmös judiska synagogas tillblivelse och låta olika församlingsmedlemmar komma till tals. Läsningen är intressant, spännande och tidvis förfärande med bl. a. Judereglementet från 1782 och 1930-talets anti-judiska attacker; historia med kuslig aktualitet. En patriarkal struktur blir också synlig; där kvinnornas plats i boken – liksom i församlingen? – kommer som ögonvittne eller besökare i bakre delen.

I ett annat förord redovisar museichefen grunden för bokutgivningen: »Genom att tillsammans med den judiska församlingen trycka en jubileumsbok hoppas Malmö Museer att i någon mån kunna bidra till att skapa förståelse för kulturell särprägel, samt fördjupa kunskapen om Malmö som en stad med många spännande och ibland dolda historiska ansikten.«

En dylik samarbets/uppdagsutgivning har såvitt jag förstätt blivit vanligare i förlagsvärlden. Här är uppsåtet tydligt deklarerat. Ämnet ingår absolut i museets dokumentationsansvar. Det är inte heller konstigt att en jubileumsbok utgår från jubilarernas lite officiella perspektiv. Trots detta lämnar jag boken med två gnagande frågor:

Vad har de möjligen valt att inte berätta?

Hur kan jag lita på att museer, finansierade med anslag från offentliga medel, gör sponsrade böcker och ändå till hundra procent behåller sin redaktionella trovärdighet?

MARIE NILSSON

DEN UTMÄTTA TIDEN ÄR STÄNDIGT DÄR

TRYING TO DANCE [50]

JH Engström

JOURNAL

CHRISTER STRÖMHOLMS tankar om foto kan kort sägas »att utsätta sig«. I ett samtal med Marianne Kleivan säger Anders Petersen (*Nära avstånd*):

»Man ska inte vara offer för idén om integritet.«

JH Engström skriver på baksidan av *Trying to dance*:

»Varje gång jag söker den (närvaron) avslöjar sig mina tvivel. Enklare då att hålla sig till frånvaro.«

Se avtrycken. Petersen och Strömholm. Och 2005 kommer en dokumentärfilm av JH om Petersen och deras vänskap. Jag frågar mig: Läger han sig inte för nära dem? När ska han kasta ut dem ur sitt liv? Katar han ut sig själv då? Jag måste fråga för att bli av med skuggorna och möta JH:s bilder rakt av.

Boken är storformat, ibland ligger bilden över två sidor, sidmitten snäpper av. Svartvitt och färg, bilder på hotellrum, obäddade lämnade sängar, middagsrester, nakna människor på stolar, städer, natur. Skarpa eller otydliga, disiga, såsom blekande gamla, på väg att försvinna. Jag får en känsla av död. Stilleben. Allt ska försvinna, upplösas.

Fotografiet läser alltid fast tiden, det är nu men samtidigt gammal tid. Fotografiet saknar framtid. Det gör det så fruktansvärt sorgligt. Som vore alla redan döda på ett foto. Fotokonsten och död kommer man inte förbi. Besvärjelsen. Inte heller JH. Hos honom är besvärjelsen i erotisk ton, men inte nödvändigtvis gestaltad i en kropp. Det kan vara den ensamma sängen, glödlampan i himlen, glödande kolet. Den utmätta tiden är där. Hela tiden.

»En överträdelse, en lukt av kriminellt sug. I det stålbadet framkallas hans bilder.«

Små svarta streck är ristade på flera foton för att framstå mer ruffiga och trashy. Som kniv på duk eller på hud. Känns onödigt. Kanske desperat närhetsåtgärd.

Går det att gestalta närhet? Till exempel, när man kommer riktigt nära sitt eget ansikte i spegeln, upplöses ju ansiktet. Och just så är JHs närbilder på ansikten; hud och ögon, liksom transparenta, försvinnande.

Går det att gestalta närhet? Kvinnorna och männen nakna i stolen, tittar in i kameran. Vem sitter naken i stolen? Det är hon. Men klär hon inte på sitt ansikte inför kameran? Nollställer. Och armhålan på den nakne mannen, då han utnyttjar sig själv i dubbel mening. Som smekobjekt och fotoobjekt. Den armhålan är bildens punctum. Jag väjer för den intimiteten. För nära. Ett strömholmskt »utsätta sig? Nej, ett JHskt. En överträdelse, en lukt av kriminellt sug. I det stålbadet framkallas hans bilder.

AGNETA KLINGSPOR

STARK SVIT LOCKAR MED GÅTFULLHET

UTAN SLUT [51]

Joakim Eneroth

JOURNAL

DEN TEXTLÖSA fotoboken är en ovanlig genre i Sverige i dag. Åtminstone när den som *Utans slut* bygger på ett slags privat berättande; ett poetiskt drag som var betydligt vanligare för sisådär två decennier sedan. Tankarna får till exempel iväg till »Bländande bilder«, som visades på Fotografiska Museet 1981 (katalogen kan man med lite tur rota fram på ett antikvariat). Anledningen är först och främst känslan av att det är en väldigt privat sfär Joakim Eneroth ger oss tillträde till. Förhållningsättet, mer än bilderna, får mig att uppfatta bildsviten som ett utdrag ur en dagbok. Eller kanske ska man kalla det lägesrapport, med bilder på det som engagerar Joakim Eneroth och som verkar stå honom nära: här finns nedslag bland äldre människor, punkare, asiatiska munkar och, vad ska man kalla det, intima miljöer. Några nakna kvinnor (möjligen samma kvinna), något par som älskar i en soffå.

Men en annan anledning till att mina tankar går till 1980-talets fotografiska värld är den gåtfullhet som ligger som ett täcke över *Utans slut*. Det finns ingen självklar väg in i bildsviten, inte ens efter att ha sett den tillhörande utställningen (på Kulturhuset i Stockholm hösten 2003).

Associationerna stannar i och för sig inte vid 1980-talet, utan går även till en förhållandevis nyutgiven bok: *Från en tid* av Tina Enghoff. Även den från Journal, och även den en bok med ganska litet format, fylld av mestadels murrigt småmörka bilder med ett till synes privat tema. Eneroths bok är emellertid brokigare, med bilder i såväl svartvitt som färg.

En av de få vägledningarna in i materialet finns i början av boken, där den beskrivs som »en koan«. Där gick min allmänbildning bet, och efter att ha vänt mig till Nationalencyklopedin vet jag att det är ett »gåtfullt paradoxalt uttryck eller fras som används i zenbuddhismen«. Att hjälpa läsaren på traven med en så kryptisk hänvisning är enbart att göra en björntjänst.

Vilket är synd. För det här är en otroligt stark bildsvit. Stärkt av det som till en början skapar gåtor: många av bilderna är kraftigt manipulerade, eller har starka korneffekter. Utan att det har slagit

över i effektsökeri. Bearbetningen gör istället den fotografiska dimensionen starkare, så att bilderna blir något mer än det de föreställer.

Allra mest lockande att bege sig in i är de väldigt avlånga svartvita panoramabilderna, som verkar vara gjorda med någon ruff hålkamerateknik. Det är breda tablåer med ett innehåll som vibrerar, som ropar på att bli avläst och uppfattat. Människor finns med någonstans i bilderna, men vilka de är framgår inte. Inte heller var de befinner sig. Häri ligger lockelsen, att utifrån ledtrådarna bygga vidare och på egen hand skapa den slutliga bilden.

»Allra mest lockande att bege sig in i är de väldigt avlånga svartvita panoramabilderna, som verkar vara gjorda med någon ruff hålkamerateknik.«

Det är alltså inte i första hand i motiven och berättelsen som styrkan i boken finns, utan den grund han lägger för betraktaren. Han är ganska hemlig, mystifierande, men lämnar tillräckligt mycket ingångar för att man ska lockas in i bildvärlden.

Innehållet är snarast en stämning, en behållare som man själv fyller med innehåll. Vill man ha allt serverat ska man undvika den här boken. Vill man däremot brottas lite med bilder, och bygga en del själv i betraktandet, ska man definitivt ta sig an den.

PETER WIKLUND

TINGENS TYSTNAD FRAMTRÄDER OFF SEASON

WALDEMARSUDDÉ [52]

Gunnar Smoliansky (foto)

Hans Henrik Brummer (text)

BYGGFÖRLAGET

DEN SISTA BESÖKAREN har givit sig av. Tavlorna är nedtagna från väggarna och har lämnat efter sig mörka rektanglar på tapeten. Trädgårdsstolar och parksoffor tomma, andra utemöbler har staplats under tak. Skulpturerna sänker blicken eller tittar bort. Sysslösa spadar, snö över rabatterna. Ett stilla vågskvalp i strandkanten, men fåglarna som vanligtvis guppar där har sökt sig någon annanstans.

Off season på Prins Eugens Waldemarsudde.

De som tycker sig någorlunda hemmastadda i detta omtyckta utflyktsmål för Stockholms bildade medelklass känner förmodligen inte riktigt igen sig i Gunnar Smolianskys bilder. Visst kan man urskilja var han gått runt och fotograferat. Men det han ser är något annat än det propra museet med sina fina samlingar och sin omgivande välansade park som vi andra brukar besöka.

Någon dokumentär är det inte. Det som synliggörs på bokens femtiosex små kvadratiske fotografier (8 x 8 cm) påminner mer om ett betydligt äldre furstepalats i lätt förfall än den smakfulla villa i jugendgustaviansk stil som Ferdinand Boberg ritade åt målarpriinsen.

Kanske är det för att flera av fotografierna avbildar skulpturer i parken som jag kommer att tänka på Hôtel Biron, sjuttonhundratalslottet i Paris där bland andra Rilke bodde och Rodin hade ateljé och där sedermera Rodinmuseet kom att inrymmas.

I ett föredrag som Rilke höll om Rodin ungefär samtidigt som Waldemarsudde byggdes talar han om »tystnaden som står runt tingen«: »All rörelse lägger sig, blir kontur, och ur förgången och kommande tid ansluter sig något varande: rummet, det stora lugnandet av tingen som inte tvingas till något.«

»Men det han ser är något annat än det propra museet med sina fina samlingar och sin omgivande välansade park som vi andra brukar besöka.«

Det ser ut som om det är den förtegenheten som Gunnar Smoliansky vill fånga, den som sveper in föremål och vegetation i en hemlighetsfullhet som när säsongen är över framträder tydligare än när allting ska fylla ett ändamål. Det är ett kontemplativt bildskapande, nedtonat, mycket blygsamt – och på samma gång anspråksfullt på ett sätt som foto med sådana utgångspunkter lätt blir.

Men de här fotografierna är så förbehållslost personliga att de aldrig blir pretentiösa. Tonfallet är vemodigt mjukt, vekt men aldrig vagt, för tonträffen är genomgående exakt. Att se på bilderna i den här boken är som att lyssna till dröjande, lågmäld musik. Musiken dröjer sig kvar när föreställningen är över och boken slagits igen.

TORKEL RASMUSSEN

TIO ÅRS ARBETE GER HÄSTAR PLATS

ÖLANDS HÄSTAR – REMONTUPPFÖDNING
OCH ANNAN HÄSTAVEL PÅ ÖLAND [53]

PeO Larsson (foto)

Hella Schulze (text)

EGEN UTGIVNING

INGET HASTVERK här inte. Drygt tio års fritidsarbete har PeO Larsson och Hella Schulze lagt ner på *Ölands hästar – remontuppfödning och annan hästavel på Öland* en idag rätt okänd men förr viktig del av den öländska lantbruksnäringen.

Och resultatet har blivit ett imponerande verk. Stort format, över 300 sidor, bra tryck. Även innehållet imponerar med saklig och bred skildring av främst varmbloodsaveln i intervjuer med gamla remontuppfödare. Remonten var en unghäst avsedd för militärt bruk. Verksamheten växte under världskriget i Europa, vilka bidrog till efterfrågan, men var nära att försvinna på 1970-talet. Sedan dess har näringen inriktats på avels- och dressyrhästar och åter vuxit. *Ölands hästar* innehåller också en historisk bakgrund till hästavel, ridning och hästhållning, samt rikliga notförtreckningar över källor och bilder.

Boken har en varierad disposition, där en bildserie får ta lika självklar plats som ett textkapitel. PeO Larsson som sedan tidig ungdom fotograferat hästar, har arbetat med småbild och svartvit Tri-X, och nästan undantagslöst normalbrännvidd eller vidvinkel. Fotografierna visar ett väl utfört mörkrumsarbete och förtrogenhet med motiven. Många hästar i öländsk miljö blir det som får fritt spelrum över sidorna, men lika ofta visar bilderna de hästar som texterna berättar om. Bara i enstaka fall har Larsson hemfallit åt mer intetsägande silhuetter mot färggranna himlar.

Författarna påpekar att detta inte är något vetenskapligt verk, men man kan nog säga att *Ölands hästar* är ett kulturhistoriskt arbete i dess bästa bemärkelse. Så bra kan det bli med konsekvens, intresse och noggrannhet i förening, bra samarbete och fotografiet i ett tydligt sammanhang.

MARIE NILSSON

I KORTHET

EN HUNDRADEL AV EVIGHETEN [54]

BROBYGRAFISKA UTBILDNING I SUNNE

ARBETSLIVET, EN BILDERÄTTELSE OM NUET... [55]

MUNKEBÄCKSGYMNASIET

TRYCKTA PUBLIKATIONER från fotokolor blir vanligare som konkurrensmedel. Från Broby-Grafiska Utbildning i Sunne kommer som skolarbete den 64-sidiga volymen *En hundradel av evigheten*. Där presenterar sig nio avgångselever från mediaprogrammet med varsin svartvit svit på sex sidor, där Sofie Axelssons dubbelkopieringar och Kaj Sanfridssons hundporträtt särskiljer sig. Poeten Bengt Berg har skrivit en kort betraktelse om tid och värländska företag står för tryckkostnader.

Ytterligare en välspönsrad relevantologi är *Arbetslivet, En bildberättelse om nuet...*; den tredje och sista delen i serien »Det Stora Dokumentära Äventyret«. Gymnasieelever från hela landet deltar med Sven Lassbo från Munkebäcksgymnasiet i Göteborg som projektledare.

Liksom tidigare arbetar eleverna med svartvitt och rör sig i miljöer som finns nära till hands. Resultatet är ofta ett personporträtt på arbetsplatsen. Men det finns några undantag: Linnea Stålbjergs bilder från plåtslagaren Willy, Caroline Schölds exteriör och interiörer från ett pappersbruk, Hanna Isakssons svit från Bröderna Janssons ståltillverkning, Marie Sjöströms skogsarbetare, Louise Johanssons bilverkstad, Mathias Levenborns biltvätt, Anders Leals husbyggare och Aili Forsenius svit om hotellstädning skildrar arbetsmoment och arbetsmiljö. Men det blir förstås inte mer än brottstycken; cirka 80 elever deltar i boken.

Texter av Bo Morten, Gunnar Balgård, Rebecca Kjermell, Peter Mosskin och Mikael Sandholm, som också bidrar med ett reportage om brottare, samt efterord av Agneta Carlsson från LO kompletterar utgåvan.

Till slut undrar man stilla om och när LO (rätttare LO:s fond för långsiktig opinionsbildning) och andra bidragsgivare vågar lämna lättviktsklassen och satsa ogarderat kapital till genomarbetade fotoberättelser där utgången inte är självklar...

ETT BARN BLIR TILL [56]Lennart Nilsson
BONNIERS

LENNART NILSSONS KLASSIKER från 1965 *Ett barn blir till* skildrar processen från befruktning till födsel. I fjärde, helt omarbetade och uppdaterade utgåvan (Bonniers 2003), är nästan hela bildmaterialet nytt. Lars Hamberger står för den nyskrivna texten.

Lennart Nilsson kan verkligen sägas göra skäl för sanningen att kameran gör det osynliga synligt, med sina fantastiska visualiseringar av motiv »dolda« i människokroppen. Parallellt har han också fotograferat blivande föräldrar i graviditetens olika stadier och deltagit under förlösningar och där fångat föräldraskapets starka känslor.

Kul idé med boken i komprimerad form i egen bildberättelse på skyddsomslagets insida.

FILMKONST NR 85 [57]Lars Tunbjörk
GÖTEBORG FILMFESTIVAL

TILL GÖTEBORG FILMFESTIVAL tidning fick Lars Tunbjörk uppdraget att, som nummer elva i Filmkonsts författarstafett, till en bok skildra sina upplevelser från festivalen 2003. Till Bokmässan i höstas publicerades resultatet i pocketformat med över 100 svartvita, grå, grovkorniga och ibland utfräta biltbilder. Han verkar ha haft roligt och det är mycket energi och högt tempo med bilder på och omkring festivalen med bl.a. geggiga buffétallriker, mingelmiljöer och mångtydiga exteriörer. Det är i bästa mening talande reportagesnapshots i filmisk sammanställning, där – vilket är brukligt i Tunbjörks fotografi – ingen går säker.

Förutom Tunbjörk har tidigare endast fotograferna Tuija Lindström och Maud Nycander (bägge 1993) deltagit i Filmkonsts dokumentationer.

FOTBOLL – EN KÄRLEKSHISTORIA [58]Lars Fahlén, Petter Karlsson (red)
BOKFÖRLAGET MAX STRÖM

INGEN MISSADE VÄL att det var fotbolls-EM sommaren 2004? Påpassligt gav Bokförlaget Max Ström ut bildboken *Fotboll – En kärlekshistoria*. Petter Karlsson och Lars Fahlén har tillsammans sökt upp fotografer och grävt i arkiv i jakt på lek och allvar i fotbollsvärlden.

Hur integrerad fotboll är i samhället märks på bredden i bildurvalet. Här får alla barn och ungdom-

ar som stretar på i lägre divisioner (ja alla föräldrar, fans och andra vuxna) vara med. Fritidsjoxare och fotbollsänkor deltar i boken på lika villkor som hejaklackar, sportprofiler och annan fotbollsverksamhet i komiska snapshots och rafflande närstrider. Och med världsnamn som Pelé på Råsunda 1958 eller en avklädd och muskulös Ingemar Stenmark bollsparkandes på playan. En jämlik realitet – eller en jämlikhetsdröm? Hur som helst är vi-känslan i boken stark.

Välmatade bildtexter berättar om stort och smått, men anekdoterna känns väl interna ibland. Och vilken kommentar har allsvenskans topplag till detta påstående: »Skogsbrynet är svensk fotbolls ursprung och rot.»

FÖLET FANTASTICO [59]Einar Andersson (foto)
Sofi Piehl (text)
NATUR OCH KULTUR

BLAND MÄNGDEN av bilderböcker som produceras i Sverige tillhör det ovanligheterna att illustrationerna består av fotografier. Men Natur och Kultur har för alla djurintresserade barn gett ut *Fölet Fantastico*; en »sannsaga» om ett føls nyfikna färd på vingliga ben under sitt första år. Sofi Piehl har skrivit och erfarna hästfotografen Einar Andersson har tagit bilderna. Det dokumentära anslaget räcker dock inte så mycket längre än till fotografier på fölet i några olika situationer.

NELLA CAMERA OSCURA [60]Börje Tobiasson (foto & text)
Alf Schneditz (text)
SILVIO ZAMORANI EDITORE

FRÅN OLIKA DELAR av världen är Börje Tobiassons svartvita fotografier i *Nella Camera Oscura* med italiensk text av Alf Schneditz.

Det är strövtågsbilder från bl.a. London, Indien, Albanien, New York, Sverige, men flest från Italien. Fast den geografiska platsen känns inte viktig och fotografierna innehåller ingen nämnvärd geografisk information; Tobiasson har fotograferat det han mött som intresserat honom, ofta rapsodiska utsnitt, ofta med lätt melankoliskt anslag.

Bilderna samarbetar två och två över uppslagen med sotig svärta och finkorniga högdagrar i svarta ramar. I dessa miniberättelser har ibland motivens form, ibland dess innehåll varit utgångspunkt för hur bilderna parats ihop; någon gång känns associ-

ationerna väl övertydliga.

Om jag tolkat hans egna intentioner rätt, menar han att på samma sätt som livet innehåller flera olika dimensioner vill han i parsekvenser pröva fotografiers uttryck. Bra tryck och intimt format hjälper läsaren i dessa ambitioner.

RÖDA LÖVET [61]

Sten Lundberg (foto och text)

CLAUDIO FRÅN SANTIAGO DE CHILE [62]

Melker Dahlstrand (foto)

Bisse Falk (text)

POOJA FRÅN NEW DELHI I INDIEN [63]

Madhu Kapprath (foto)

Lisa Berg Orman (text)

SAMTLIGA LL-FÖRLAGET

I LL-FÖRLAGETS SERIE *Barn i världen* har tre böcker getts ut. *Röda Lövet* skildrar en elvaårig flickas liv i byn Laoying i norra Kina. Sten Lundberg skriver och fotograferar i mjuka valörer, sakligt och vackert om den vardaglighet som finns i barns liv: hur man bor, mat, skola, läxor, husdjur, fritid, relation till föräldrar. Igenkännandet normaliserar de främmande vanor som finns i en annan kultur och boken känns inte exotisk; det blir därmed antagligen lättare att föreställa sig Röda Lövet's liv. Resultatet är en fin pedagogisk berättelse utan moraliserande bakgrundssurr, som är intressant långt utanför målgruppen.

CLAUDIO FRÅN SANTIAGO DE CHILE handlar om nio-årig Claudio som önskar sig en hund, en berättelse med påver vardag som relief. Melker Dahlstrand har fotograferat och Bisse Falk har skrivit texten. Mestadels bidrar de med var sin del, men ibland följer text och foto varandra lite för nära. Claudios tuffa livsvillkor accentueras av hårda bildkontraster.

POOJA FRÅN NEW DELHI I INDIEN följer en tioårig flicka i en välbeställd familj som bor i villa i stads kvarter. Hennes liv skiljer sig inte stort från flickors i många västerländska medelklassfamiljer med skola och danslektioner. På utflykt möter Pooja det agrara Indien med byar och fattigdom, vilket stämmer bättre överens med den Indienbild som vi vanligen ser. Färgstarka och varierande miljöer i Madhu Kappraths fotografier kompletterar tillsammans med Lisa Berg Ormans text en bred och konkret skildring av Indien.

SMILE [64]Anders Blomqvist
THE SEEING EYE

MÅNGA LEENDEN, SKRATT och gapflabb finns i Anders Blomqvists *Smile*. »Först och främst vill jag tacka alla de fantastiska personerna som återges i boken för att de delat med sig av sin glädje och skänkt mej det finaste som de kunnat ge, sina underbara leenden. Jag värdesätter de stunderna vi haft tillsammans och minnena får mej att le« skriver han själv i förordet. Och det framgår av bilderna att han förmått knyta kontakt och locka till skratt.

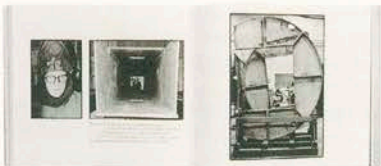
De flesta porträtten är från Indien och Asien, tagna under 1990-talet. Blomqvist har tidigare arbetat som försrännings- och vandringssguide i bl.a. Nepal och Tibet; nu delar han sin tid mellan Asien och Sverige. Unga och gamla, i starka färger, möter de namnlösa personerna rättfram kameran och visar upp sig själva med både tandkött och eventuella tandluckor om så kniper. De flesta verkar ge uttryck för en genuin känsla och det är faktiskt ovanligt att samtidigt se så många ogardrade ansikten.

STOCKHOLM FRÅN TID TILL ANNAN [65]Svante Björkum
NATUR OCH KULTUR/LT:S FÖRLAG

I BOKEN *Stockholm från tid till annan* har Svante Björkum valt att visa hur tjugosex olika platser – de flesta i och kring Gamla stan – utvecklats och förändrats under drygt hundra år. Varje plats får en kort historisk genomlysning, men huvudsakligen berättar fotografierna tillsammans med informativa bildtexter.

Boken innehåller mestadels äldre fotografier – många förstås från Stockholms stadsmuseum – och det är nästan alltid lika roligt att titta på hur välkända miljöer såg ut förr. Björkum har försökt hålla samma perspektiv som någon av de äldre bilderna i de nytagna färgfotografierna, men de blir lite rumphuggna ibland, främst kanske beroende på alltför små format på boksidorna. En lite rörig formgivning bidrar också till det intrycket.

Den stora skillnaden i stadsmiljön är inte oväntat mellan förra sekelskiftet och 1930-50-talet.

[55]

[56]

[57]

[58]

[60]

[63]

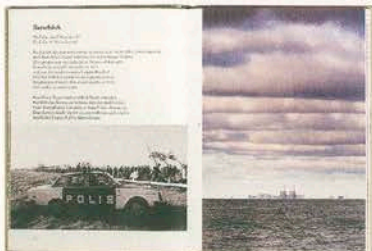
[65]

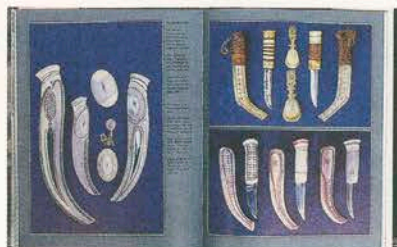
[66]

[68]

[70]

[71]

SUPERHJÄLTEN [66]

Johanna Raukola (foto)

Andreas Palmaer (text)

HOS TANDLÄKAREN [67]

Erja Lempinen (foto)

Mattias Grosin (text)

SVEMPAS ALLA FÄRGER [68]

Patrick Miller (foto)

Mattias Grosin (text)

SAMTLIGA LL-FÖRLAGET

SUPERHJÄLTEN är en berättelse om Kjells väg in i tonåren, där identiteten prövas och serietidningshjältar tar plats i vardagen. Det är en fotoillustrerad novell skriven av Andreas Palmaer om pubertetens och tonårsidentitetens våndor; gjord med glimten i ögat. Johanna Raukola har lyckats levandegöra sina iscensättningar i ett varierat bildmaterial och hennes fotografier balanserar trovärdigt nära texten samtidigt som de är självständiga illustrationer.

KAN MAN HA BEHAGLIGA upplevelser i tandläkarstolen? Jag är inte säker på att de med tandläkar-skräck blir särskilt lugnade av att ha läst *Hos tandläkaren*. Runt de fyra olika patienterna, vimlar det av borrar och slangar. Och det är ju så det ser ut när man är på tandläkarbesök och boken ska väl användas i pedagogiskt terapeutiskt syfte. Närbilder på munnar med olika instrument gör det inte precis hemtrevligare.

Men alla patienter ser lugna och glada ut på Erja Lempinens fotografier, antagligen beror det mer på hennes förmåga att skapa en personlig kontakt och avslappnad atmosfär än att tandläkarbesöken i sig lockar till skratt.

SVEMPA ÄR INTELLEKTUELL och konstnär. Tillsammans med andra konstnärer och handledare arbetar han på ateljé Lilla Frans. *Svempas alla färger* skildrar vägen från inspiration vid studiebesök på Medelhavsmuseet till färdig målning föreställande Tutankhamon. Det är ljusst, lätt och distinkt fotograferat av Patrick Miller med flera fina porträtt. Tyvärr har Mattias Grosins text väl svårt att lämna bilderna och berätta en egen historia.

TITTA! [69]

Bo Bergström

CARLSSONS

I INLEDNINGSKAPITLET Bilder för blinda skriver Bo Bergström: »Har du tänkt på att bilderna är våra fiender men bokstäverna våra vänner? Det lär vi oss

redan i skolan, där man prioriterar logiskt tänkande och verbal, språklig uttrycksförmåga. Många hävdar att detta hämmar känsloupplevelserna. En uppfostran och utbildning där konstnärlig verksamhet ingår skulle även ge oss ett bildspråk att effektivt uttrycka oss med. Men så sker inte. Det är orden som gäller.»

Sedan skriver han på 335 sidor om nyheter och reklam i tidningen, televisionen och websajten, med betoning på bilden och formen. Tyvärr finns det inget register, så om man vill gå tillbaka och slå upp någon term/resonemang, är det lite kinkigt att hitta.

Bo Bergström är föreläsare och utbildare. *Titta!* är hans sjätte bok som i pocketformat och med personligt tilltal kanske främst vänder sig till den medialt okunnige men intresserade. Men lika gärna kan den läsas av mediearbetaren för den hjälper till att utveckla kunskap om bild. Ha den som avbytare till mer rafflande läsning – det är ett bra tillfälle att skaffa sig fler ordargument till framtida bilddiskussioner.

UTFLYKTER KRING ÖRESUND [70]

John S Webb (foto)

Sören Sommelius (text)

LL-FÖRLAGET

EN RESEGUIDEBOK tillhör inte vanligheterna i LL-förlagets sortiment, men nu har de gett ut *Utflykter kring Öresund*.

John S. Webb och Sören Sommelius har åkt omkring i Öresundsregionen. De guidar där initierat till olika platser och fenomen med större eller mindre ryktbarhet, som t. ex. Malmös nya bibliotek och kärnkraftverket Barsebäck med redovisning av debatt om kärnkraft och oro i Danmark. *Utflykter kring Öresund* innehåller också tips om cykeltur på ön Ven och ett kapitel om Turarna, dvs. de som åker färja mellan Sverige och Danmark för att köpa billig öl i Danmark.

Sommelius korta faktatexter lyckas i komprimerad form få med relevant information från då- och nutid; de kompletterar väl Webbs sakliga och innehållsrika fotografier.

Boken innehåller många bilder och möjligen blev alltför många därför väl små – eller var det kanske bokens format som var i knappaste laget?

VÄRLDSARVET LAPONIA [71]**DUODJI – SLÖJDENS MÄSTARE** [72]

Kurt Kihlberg

FÖRLAGSHUSET NORDKALOTTEN

DEN FLITIGE SKRIBENTEN och fotografen Kurt Kihlberg har kommit ut med två nya böcker, *Världsarvet Laponia* och *Duodji – Slöjdens mästare*. Som alltid rör han sig i Lapplands fjällvärld, i naturen eller i byar och läger bland samer eller andra lappmarksinvånare. Och han har något på hjärtat.

I *Världsarvet Laponia* varnar han för att vi blir den sista generation som får uppleva det genuint »lappländska« i fjällen. Detta med anledning av det stora och prestigefyllda vildmarksområde med oersättliga natur- och kulturvärden som Sverige – enligt UNESCOs konvention – åtagit sig skydda för all framtid.

Liksom tidigare blandar han många fjällandskapsbilder med porträtt och reportagebilder där personerna alltid är namngivna. Man anar att det är många köksbordsmöten som Kurt Kihlberg deltagit i.

Intervjuer och reportage blandas också med reflexioner och fakta. En alltför varierad formgivning bidrar till en viss svåröverskådlighet (gäller bägge böckerna).

DUODJI – SLÖJDENS MÄSTARE tillägnar Kihlberg »den moderna samiska konsthantverkets oöverträffade mästare Esse Poggals». I intervjuer och porträtt, många fotografier är från 1970-talet, presenterar han olika sameslöjdare – alla upplärda via kunskap från generation till generation – och deras fantastiska arbeten: knivar, trummor, smycken med mera. Mest knivar.

Boken innehåller mycket information i både text och bild. Den avslutas med förteckningar över samiska bildkonstnärer, deras signaturer och sameslöjd i litteraturen.

SAMTLIGA

MARIE NILSSON

SKRIBENTER

TOMMY ARVIDSON

Fotograf

EVA BRANDT

Journalist och fotograf. Bildredaktör vid Göteborgs-Posten

EVA DANDANELLE

Frilansskribent med inriktning på foto, konst, design

CATHARINA GOTBY

Arbetar dokumentärt med fotografi, film och radio

CARL HEIDEKEN

Utställningsproducent

PER HEMMINGSSON

Redaktör

RUNE JONSSON

Fotolärare och skribent

AGNETA KLINGSPOR

Skönlitterär författare, konst- och litteraturkritiker

KARIN KÄMSBY

Frilansjournalist

PER LINDSTRÖM

Utvecklingsredaktör på Sydsvenskan, 1990–2002 tidningens bildchef

MARIE LUNDQUIST

*Författare och poet.**Skriver regelbundet om fotografi i Fotografisk tidskrift*

MARIE NILSSON

Fotograf, redaktör

SUSANNE PAGOLD

Kritiker i Dagens Nyheter

HENRIETTA PALMER

Arkitekt SAR, verksam i Stockholm

TORKEL RASMUSSEN

Författare

MALENA RYDELL

Frilansjournalist och fotograf. Kritiker i Dagens Nyheter

PATRICIO SALINAS

Fotograf och skribent

DICK SCHYBERG

Kulturjournalist och redaktör för tidningen Tecknaren

EWA STACKELBERG

Fotograf

PO TIDHOLM

Frilansjournalist, medarbetare i Dagens Nyheter

PETER WIKLUND

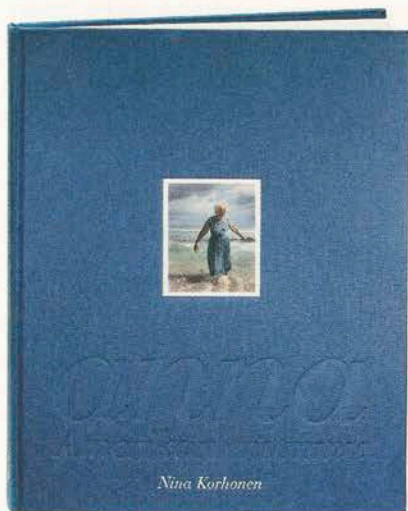
*Chefredaktör Allt om digital foto***FÖRLAGSKONTAKT**

I STORT SETT sköts fotoboksutgivningen av småförlag eller av fotografen själv. Distribution, försäljning och marknadsföring sker också ofta på andra villkor än med branschens inarbetade system och fotoböcker kan lätt bli njuget behandlade vid inköp till bokhandel och bibliotek.

Det kan vara krångligt att hitta rätt på dessa utgivare, så här är adresser till småförlag och distributörer vars böcker recenserats i denna bilaga.

AARDVARK Saltmätargatan 14, III, 113 59 Stockholm**AMFORA FÖRLAG** 073-570 44 70, www.amfora.se**BOKFÖRLAGET ATLAS** 08-10 96 05, atlas@arenagruppen.se**BOOKMAKER / TINE GUTH LINSE** info@fotograf-tine.nu**BROBYGRAFISKA UTBILDNING** 0565-17 900, www.brobygrafiska.sunne.se**BYGGFÖRLAGET** www.byggforlaget.se**BÖRJE TOBIASSON** 0470-35 332 / +39 065 885 117**FALCKS FÖRLAG** 013-12 28 55, berntolafalck@hotmail.com**FILMKONST / GÖTEBORG FILM FESTIVAL** 031-339 30 02, filmkonst@filmfestival.org**FREDRIK HERRLANDER** 063-13 35 45, www.herrlander.se**FROMMENS FÖRLAG / STIFTELSEN MARKENS ARKITEKTKONTOR** www.markens.se**FÖRLAGSHUSET NORDKALOTTEN** 0911-20 66 30 / 0961-20 176, kurt.kihlberg@swipnet.se**JOHAN SUNDGREN** 08-669 14 66, www.johansundgren.se**JOURNAL** 08-643 00 94, info@journal-media.se**JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM** 036-30 18 00, www.jkpglm.se**LOKALTIDNINGEN MITT I STOCKHOLM AB** 08-550 551 02, jan.ekman@mitti.se**LL-FÖRLAGET** 08-640 70 90, www.lattlast.se**LUNDS KYRKLIGA SAMFÄLLIGHET** Box 1096, 221 04 Lund**MALMÖ MUSÉER** 040-34 10 00, www.malmo.se/museer**MARINE PROMOTION** 0303-575 82, info@hummer.se**MARTIN BOGREN** 070-559 68 86, martin.bogren@telia.com**MARTIN PALM** 070-395 35 10, palm.martin@telia.com**MASNIKOSA FÖRLAG** masnikosa.forlag@chello.se**M & M-FÖRLAG** www.makrillmedia.se**MODERNISTA** 08/702 04 11, www.modernista.se**MUNKEBÄCKS GYMNASIUM** fax 031-367 17 33, www.fotoweb.o.se**PEO LARSSON** 0485-33 243**PRESSFOTOGRAFERNAS KLUBB** 08-643 21 40**RYE FÖRLAG** 08-590 735 80**TERMES** Ankhjufer@hotmail.com**THE SEEING EYE** 0431-41 21 66, www.andersblomqvist.com**WARNE FÖRLAG** 031-340 91 90, www.warne.se**ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM** 013-23 03 00, www.linkoping.se/lansmuseum

BÄSTA FOTOBOK 2004

ANNA, AMERIKAN MUMMU [3]
Nina Korhonen
JOURNAL
Se även recension på sidan 7

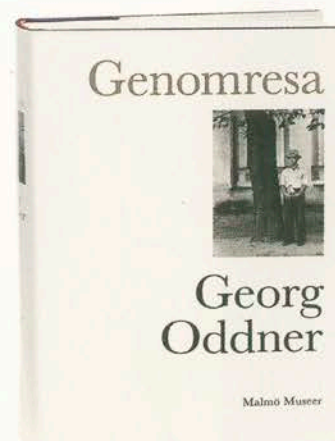
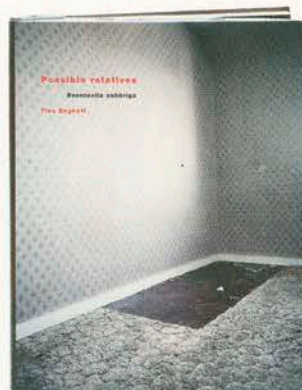
JURYNS MOTIVERING:

*Nina Korhonen*s bok *Anna, American mummu* skildrar en finsk mormor i New York. Originalitet, lössläpplighet, mod, humor och värme utmärker både bilderna och mormors person. Som betraktare känner man sig genast inlemmad i släktskapet. Boken ger glans åt det vardagliga och är i sin sensualitet en hyllning till den äldre kvinnan. Den fotografiska berättelsen är levande och uppslagsrik och kommer mycket nära sitt motiv. Boken har alla förutsättningar att bli älskad av många. En sån mormor skulle man vilja ha/va!

CHARLOTTE EKBOM, BOKHANDLARE
ANDERS KORNESTEDT, FORMGIVARE
MARIE LUNDQUIST, FÖRFATTARE
EVA-MARIE RUNDQVIST, FOTOGRAF
MARIA SCHOTTENIUS, KULTURCHEF DAGENS NYHETER

ÖVRIGA NOMINERADE FOTOBÖCKER 2004

EVENTUELLA ANHÖRIGA [14]
Tina Enghoff (foto)
Georg Klein (text)
JOURNAL
Se även recension på sidan 13

GENOMRESA [23]
Georg Oddner (foto)
Per Svensson m.fl. (text)
MALMÖ MUSEER
Se även recension på sidan 23

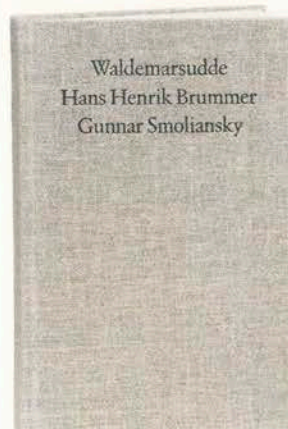

TRYING TO DANCE [50]

JH Engström

JOURNAL

Se även recension på sidan 42

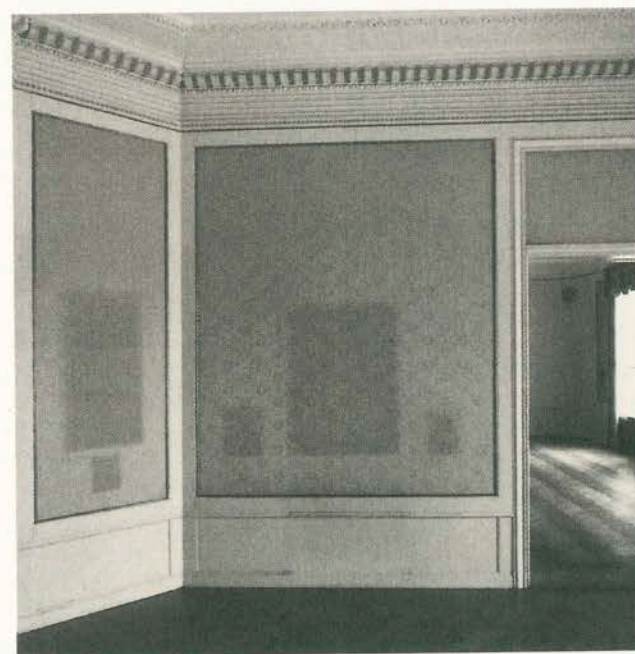
WALDEMARSUDDÉ [52]

Gunnar Smoliansky (foto)

Hans Henrik Brummer (text)

BYGGFÖRLAGET

Se även recension på sidan 44

TIDIGARE ÅRS BÄSTA FOTOBOK

Bästa fotobok 2003

CHORDS NO. 1-17

Anders Krisár:
JOURNAL

JURYNS MOTIVERING:

Utmärkelsen Bästa fotobok 2003 går till Anders Krisár och Chords No. 1-17 för hans stillsamma berättartan där varje uppslag leder betraktaren ytterligare ett steg in i en överraskande bildupplevelse. Med valör, färgrikedom och egensinne lyckas Anders Krisár framställa den paradisiska stranden i ett helt nytt ljus. Boken är väl förmögen med omsorg om hantverket i alla detaljer. På ett sätt som är föredömligt för fotoboken får fotografierna berätta en historia på ett helt eget språk där ord är överflödiga.

Särskilt glädjande anser juryn det vara att en debutant tagit sig förbi så många etablerade fotografer.

ANN-CHARLOTTE GLASBERG, PER LINDSTRÖM,
STEFANIA MALMSTEN & ANDERS PAULRUD

Övriga nominerade böcker 2003

FEM DECENNIER

Torbjörn Andersson

MALMÖ MUSÉER

LENNART NILSSON - HANS LIVS BILDER

Lennart Nilsson

BOK FÖRLAGET MAX STRÖM/BONNIERS

RUM TAR TID

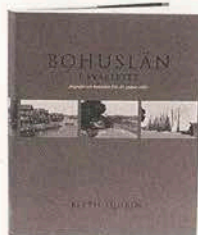
Rolf Wohlin

AKITEKTUR FÖRLAG

T.S

Halil Koyuturk

FOCUSCOPE

Bästa fotobok 2002

BOHUSLÄN I SVARTVITT. FOTOGRAFIER OCH BERÄTTELSE FRÅN DET GÅNGNA SEKLET

Bertil Quirin
QUIRIN FÖRLAG

JURYNS MOTIVERING: »Bohuslän i svartvitt« är en kärleksförklaring till fotografiet.

Med personliga texter och ett konstnärligt gestaltat arkivmaterial levandegör Bertil Quirin historien och speglar en pågående förändringsprocess, som får ytterligare resonans genom ett konsekvent nu-och-då-perspektiv.

»Bohuslän i svartvitt« är inte bara en soloprestation, där upphovsmannen svarar för alla delar i bokens tillblivelse, utan en kulturgärning.

LARS HALL, ANNIKA KARLSSON-RIXON,
GÖRAN WIDERBERG & JANNIKE ÅHLUND

Övriga nominerade böcker 2002

THE HASSELBLAD AWARDS

Boris Mikhailov

HASSELBLAD CENTER

CEAUSECUS BARN

Kent Klich

JOURNAL

FOTOGRAFIER FRÅN SLUSSEN I STOCKHOLM 1952

Gunnar Smoliansky (foto) Carl-Johan Malmberg (text)

BYGGFÖRLAGET KULTUR, STOCKHOLM

OFFICE/KONTOR

Lars Tunbjörk

JOURNAL

Bästa fotobok 2001

BERÄTTELSE FÖR LEVANDE

Ewa Stackelberg
JOURNAL

JURYNS MOTIVERING: Ewa Stackelbergs »Berättelse för levande« gestaltar sorgen efter en död make. Den blir till en kärlekshandling. I hennes mörkerum framträder bilden av döden från den levandes horisont: överraskande färgrik, vacker och full av energi.

NILS DEGERMAN, INGRID ELAM,
MATTIAS JOHANSSON & TOMAS TIDHOLM

Övriga nominerade böcker 2001

OCH HIMLEN DÄROVAN

Jens Assur

BILDA FÖRLAG

GUITARRA PORTUGUESA

Robert Blombäck

HIPPIE MEDIA.NU

MOMENTS IN BETWEEN

Jens Olof Lasthein

JOURNAL

BOXARE

Thomas Wågström

RASTER FÖRLAG

»BÄSTA FOTOBOK« har instiftats av Fotoförfattarsektionen inom Svenska Fotografers Förbund för att uppmärksamma och stimulera kvalitativ fotobokutgivning. Vinnande fotograf erhåller 30 000 kr, förlaget 4 000 kr, övriga fyra nominerade 4 000 kr vardera.

Fotografen får presentera sin bok på Bok- och biblioteksmässan samt under följande år på en vandringsutställning på bibliotek runtom i landet.

REGLER: Ansökan för Bästa fotobok utannonseras bl.a. på SFFs hemsida och i tidningen Svensk Bokhandel. Fotograf och/eller förlag kan lämna in ansökan. Slutdatum infaller någon gång under sommaren. Vinnaren förbinder sig att själv motta priset på Bok- och biblioteksmässan i Göteborg. Berättigade att delta är böcker utgivna under tävlingsåret eller ett eller två år innan. Tidigare nominerade böcker får ej delta på nytt.

Bästa fotobok 2000

STOCKHOLMS SATELLITER

Per Skoglund
BYGGFÖRLAGET

JURYNS MOTIVERING: Priset för Årets fotobok 2000 tilldelas »Stockholms Satelliter« av Per Skoglund med text av Jerker Söderlind, för bilder som med visuell pregnans och dubbelbottnat fokus gestaltar rekordärens arkitektur.

J H ENGSTRÖM, JOHANNA EKSTRÖM,
KRISTINA LINDSTÖM & CHRISTER JONSSON

Övriga nominerade böcker 2000

SPEJARE I 50TALET

Tor Dal

HÖJERINGS BOKFÖRLAG

I ASIENS TID

Stig T Karlsson

ORDFRONT

FROM ONE SIDE TO THE OTHER

Lennart Olsson

BYGGFÖRLAGET

PYLONIA

Henrik Saxgren

JOURNAL

Bästa fotobok 1999

EL NIÑO.
EN BERÄTTELSE OM GATUBARN I MEXICO
Kent Klich
JOURNAL

JURYNS MOTIVERING: För ett arbete som utmärks av precision, energi och stilla ursinne, och som imponerar genom sin uthållighet och konsekvens. De svartvita fotografierna lyfter med bokens säkra form och generösa format.

PETER ENGLUND, CARMILLA FLOYD,
LARS TUNBJÖRK & NINA ULMAJA

Övriga nominerade böcker 1999

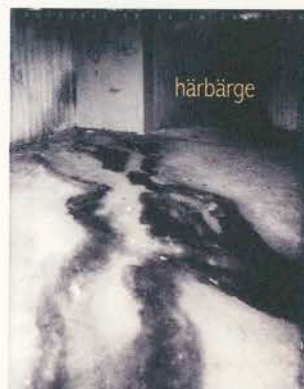
SMÅ MÄNNISKOR

Micke Berg
NEO FÖRLAG AB

SLUSSEN
Lena Granefelt
JOURNAL

MINNE
Nina Korhonen
JOURNAL

SÅ LÄNGE SKOGEN VÄXER.
EN BERÄTTELSE OM TRÄDENS BETYDELSE
Hans Strand
JOURNAL

Bästa fotobok 1998

HÄRBÄRGE
JH Engström
BOKFÖRLAGET DN

JURYNS MOTIVERING: JH Engström förenar på ett övertygande vis en samhällelig inlevelse med ett samtida formspråk. Härbärke utgör ett engagerande bidrag till den dokumentaristiska traditionen i svensk fotografi.

BERNO HJÄLMRUD, STEFANIA MALMSTEN,
LEIF NYLÉN & CARINA RYDBERG

Övriga nominerade böcker 1998

PARKEN
Leif Claesson
GLOBAL IMAGE

SALA BACKE
Lennart Engström
EGET FÖRLAG

AMERIKA
Gerry Johansson
EGET FÖRLAG

SAMEFOTOGRAFEN NILS THOMASSON
Nils Thomasson
JÄMTLANDS LÄNS MUSEUM

Bästa fotobok 1997

AJAX & KINGSTON
Lars Sundh
KOALA PRESS

JURYNS MOTIVERING: Lars Sundh tar upp ett samtida bildtänkande när det är som roligast, inte minst genom det respektlösa förhållningssättet till klassiska fotografikonventioner. Tillsammans med ett humorfyllt anslag och en elegant formgivning gör det »Ajax och Kingston« till en befriande och ovanlig fotoupplevelse.

MILOU ALLERHOLM, ANDERS EKLIND,
KRISTIAN PETRI & EVA-MARIE RUNDQVIST

Övriga nominerade böcker 1997

SVERIGE, SVERIGE, FOSTERLAND
Robert Blombäck
LIBER

SKOGENS ÖGA
Mattias Klum
NORSTEDTS

FOTOGRAFIER [PHOTOGRAPHS] 1966-1996
Anders Petersen
JOURNAL

D+D
Jefferik Stocklassa
STOCKLASSA/SASAKI FÖRLAG

Bästa fotobok 1996

INGEN HAR SETT ALLT
Anders Petersen
LEGUS

JURYNS MOTIVERING: Petersens starka, svärtade bilder uttrycker tillstånd, på samma sätt som tät poesi kan göra. De äger både råhet och ömsinhet; nakenhet men samtidigt respekt inför människors (människans) livsgåta. Helt utan spekulering och sentimentalitet, med djup, integritet och konstnärlig särprägel, för de betraktaren bortom gränser. Dessutom lyfter själva boken, med sin rena formgivning, sin uppdelning av text och bilder och sitt »fotografitrogna« triplextryck fram materialets innebörd med den direkthet och det allvar som bilderna förtjänar. Boken är till alla delar ett exempel på känslig, omsorgsfull och genomtänkt samverkan.

INGER EDELFELDT, LOTTA KÜHLHORN,
HÅKAN PIENOWSKI & PO TIDHOLM

Övriga nominerade böcker 1996

DEN BARNLÖSA BYN
Anders Alm
GLESBYGDSVERKET

STOCKHOLM BLUES
Micke Berg
JOURNAL

SÖNDAGSFOTOGRAFEN
Gösta Spång
NORDISKA MUSEET

PÅ INSIDAN AV ALLVARET
Thomas Wägström
LEGUS

Vi gör böckerna.

Fälth & Hässler är Er partner för böcker och trycksaker. I över 85 års tid har vi arbetat med alla sorters trycksaker och grafiska lösningar.

Har du idéer eller frågor kring böcker och trycksaker så är det hit du ska vända dig.

Expovägen, Box 2246
331 02 Värnamo
Telefon +46 370 69 96 00
Fax +46 370 69 96 01
På vår hemsida www.foh.se hittar du fler exempel och råd

INNEHÅLL

- 1 FÖRORD
- 2 BOKTITELREGISTER
- 3 OMSLAGSREGISTER
- 6 RECENSIONER
- 45 I KORTHET
- 50 SKRIBENTER
- 51 FÖRLAGSKONTAKT
- 52 BÄSTA FOTOBOK 2004
- 58 TIDIGARE ÅRS BÄSTA FOTOBOK

Redaktör: MARIE NILSSON
Form & logo: TOMAS JÖNSSON / OBSALUT
Repro: TORND AHL.COM
Tryck: FÅLTH & HÄSSLER, VÄRNAMO, 2004
ISBN 91-85448-24-9

© Svenska Fotografers Förbund
och respektive författare

f

FOTOGRAFISK TIDSKRIFT
SVENSKA FOTOGRAFRERS FÖRBUND
Upplandsgatan 4, 111 23 Stockholm
tel 08 - 702 03 45, fax 08 - 641 22 10
redaktion@sfoto.se
www.sfoto.se

INOMSKÄRS
KONTAKTKARTA
KRÅK ULOF I BÄCK Å ANA RIKTI FOK
LINA JONN
LJUSET OCH RUMMET
LOOK AT US
LOS PEPENADORES
MAT FÖR GUDAR
MED KROPPEN SOM SLAGFÄLT
MINA KATTERS TJÄNARE
NELLA CAMERA OSCURA
NO, I'M FROM BORÅS
NORRLJUS
POOJA FRÅN NEW DELHI I INDIEN
PUTTERSJAUS E DINTORNI
RED HEART SILVER STAR
RÖDA LÖVET
SJUTTIO TAL
SKÄRGÅRDSLIV
SLAVES
SMILE
STOCKHOLM FRÅN TID TILL ANNAN
STOCKHOLM UTANFÖR TULLARNA
SUPERHJÄLTEN
SVEMPAS ALLA FÄRGER
TEMPLETS STEN FÖLL PÅ
FÖRENINGSGATAN
THE KILLER ANGELS
TITTA!
TRYING TO DANCE
UTAN SLUT
UTFLYKTER KRING ÖRESUND
VÅR FÖRBANNADE RÄTT
VÄRLDSARVET LAPONIA
WALDEMARSUDDE
ÅRETS BILD 2004
ÖLANDS HÄSTAR

I DENNA BOK finns samlade
alla recensioner från *Fotografisk
tidskrifts* bevakning av det senaste
årets utgivning av foto- och
fotoillustrerade böcker.

Här finns också årets vinnare
samt övriga nominerade böcker
till Bästa fotobok 2004 och alla
tidigare resultat sedan 1996.

f

FOTOGRAFISK TIDSKRIFT

ISBN 91-85448-24-9

Pris 40,-